

Gårda

Kulturmiljöutredning i programskedet

2017-12-07

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund	4
Riksintresse Gårda (O 2:4)	4
Byggnadsminnen 3 kap. KML	4
Stads- och detaljplaner	4
Bevarandeprogram Gårda 44:A	4
Kritiska punkter och observanda	6
Historik	8
Stadsbyggnadshistoriska mönster	14
Spår av äldre gatunät och broar på dagens Gårda	14
Ursprungliga funktioner för bevarade byggnader uppförda innan 1960	18
Nuvarande funktioner för samtliga byggnader på Gårda	19
Siktlinjer	21
Grönstrukturer i och omkring Gårdaområdet	26
Historiska stadsrum	34
Bildexempel på karaktärsskapande element	41
Utvalda sekvenser	42
Bildexempel på karaktärsskapande element	54
Rekommendationer inför fortsatt programarbete	56

Mats & Arne Arkitektkontor AB
Östra Hamngatan 52
411 09 Göteborg

031-311 44 40
www.matsoarne.se

Orienteringskarta med gatunamn. Norra Gårda till vänster, södra Gårda till höger. Programområde för Gårda markerat med streckad svart linje.

Inledning

Bakgrund

Gårda ligger centralt beläget i Göteborg, men upplevs i dag som något av en baksida. Området har en potential att bli en tydligare del av staden. Det finns idag ett stort intresse för att bygga i Gårda, med ett antal pågående planer och flera inkomna planbesked. Stadsbyggnadskontoret i Göteborg arbetar därför med ett program för hela Gårda, vars syfte är att utreda förutsättningar och ange inriktning för den fortsatta utvecklingen av området mot en mer levande och blandad stadsdel med starkare koppling till övriga staden. Frågor som kommer att studeras är dels hur förtätning med tillkommande bebyggelse bör ske för att stärka områdets identitet och tillvarata de kulturhistoriska värdena, samtidigt som kvalitén och tillgängligheten av grönområden och offentliga platser säkras. Ytterligare fokusfrågor inom programmet är kommunikation och trafik, genomförande samt frågor rörande hälsa och säkerhet såsom buller och luftmiljö. Programmet ska visa på en etappvis utveckling av området och en vision som blir vägledande för pågående och kommande detaljplanering. Föreliggande kulturmiljöunderlag är en del i detta arbete. Som underlag har bland annat en sammanställning av tidigare kulturmiljöunderlag, som utarbetats på stadsbyggnadskontoret vintern 2016, använts. Se vidare käll- och litteraturförteckningen längst bak i rapporten. Göteborgs stadsmuseums arkiv och flera böcker om Gårda har varit en viktig källa till äldre bildmaterial. Delar av Gårda ingår i riksintresse för kulturmiljövården och en stor del av södra Gårda ingår i Göteborgs kommuns bevarandeprogram.

Arbetet har utförts under augusti-december 2017 av bebyggelseantikvarierna Kristina Wallman och Daniel Eriksson på Mats & Arne Arkitektkontor. Från Göteborgs stadsbyggnadskontor har projektledare Viveca Risberg samt bebyggelseantikvarie Madelene Seberbrink medverkat.

Riksintresse Gårda (O 2:4)

Motivering:

Industriemiljö på Mölndalsåns östra strand, med välbevarad fabriks- och bostadsmiljö från 1900-talets början, som visar åns betydelse som gammal transportled mellan Mölndals kvarnby och Göteborgs hamn, vilken gav upphov till omfattande industrietableringar från och med ca 1880. (Bostadsområde).

Uttryck för riksintresset:

Mölndalsån med kajgatan Ävägen, fabriksbyggnader av trä och tegel i 2-4 våningar - de större anläggningarna med anspråksfull arkitektur, bl. a. tegel-mönstring och höga fönster med rikt spröjsverk. Landshövdingehuset (från 1920-talet) närmast söder om fabrikskvarteren visar den för "Gårda fabriks- och arbetarsamhälle" typiska täta blandningen av arbetsplatser och bostäder.

Byggnadsminnen 3 kap. KML

Gårda 23:12-13 (f.d. 23:10, Bleket 10) Hästkosömfabriken

Gårda 23:14 (f.d. Bleket 5, 7, 8) Göteborgs Remfabrik

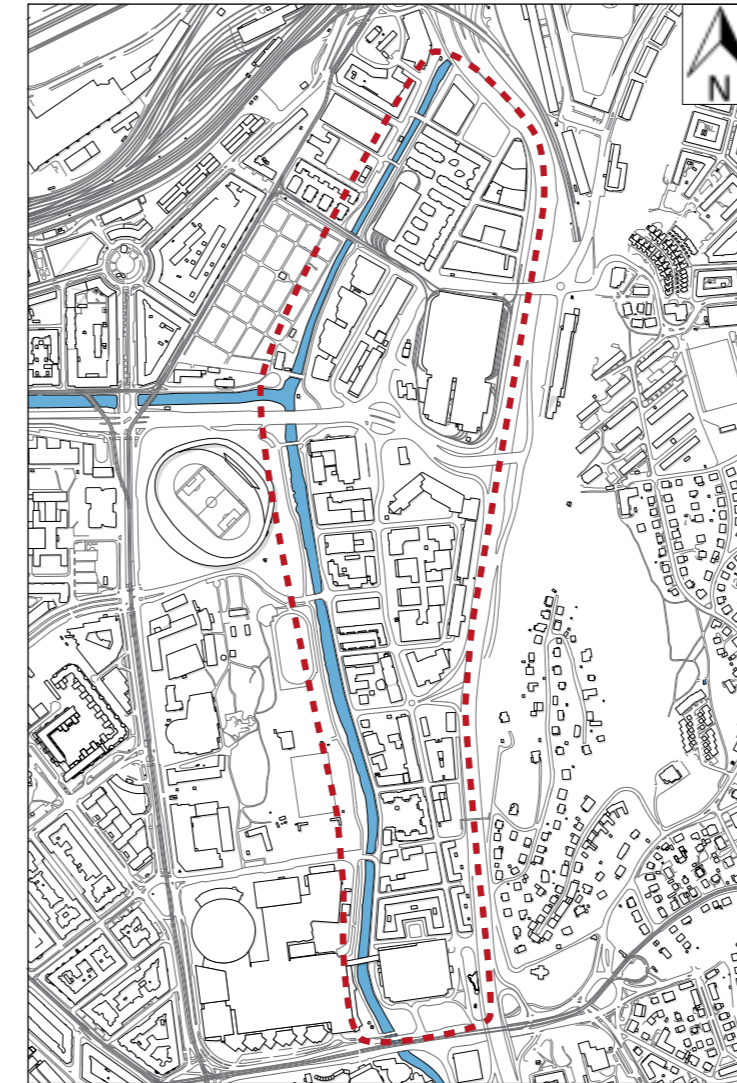
Stads- och detaljplaner

Inom programområdet Gårda finns idag ett fåtal stadsplaner samt ett tiotal gällande detaljplaner, antagna från slutet av 1930-talet fram till början av 2000-talet. I den stadsplan från 1987 som inbegriper stora delar av södra Gårda är tomtmarken vid klocktornet vid före detta Tomtens fabriker (i Kv. Nornan) samt vid Remfabriken och Hästkosömfabriken (i Kv. Bleket) försedd med Q-märkning. Två av de gällande detaljplanerna innehåller också skydds- och varsamhetsbestämmelser: Bebyggelsen vid före detta Gårda fabriker (i Kv. Fyrkanten) omfattas av bland annat rivningsförbud (q) och Gårdahallen (i Kv. Venus) omfattas av varsamhetsbestämmelser (k), som innebär att byggnadens karaktärsdrag ska bevaras.

Bevarandeprogram Gårda 44:A

Motivering:

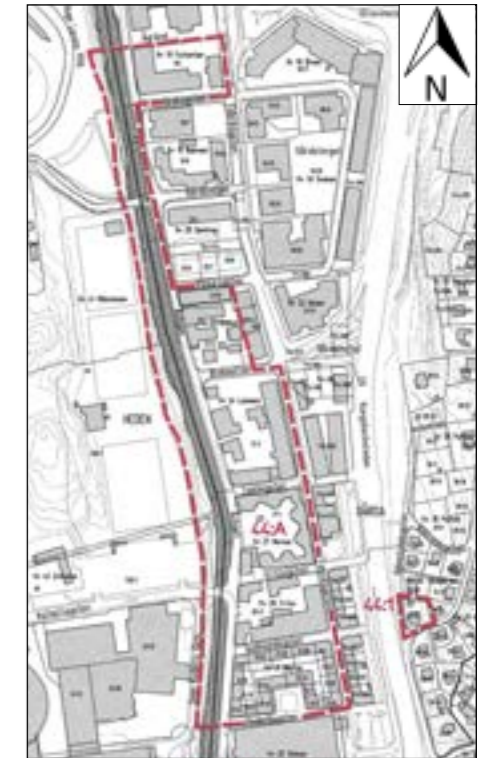
Stråket längs Ävägen-Mölndalsån har en ovanligt välbevarad industribebyggelse från från perioden 1880-1930. Raden med tidstypiska fabriksbyggnader tillsammans med Remfabrikens bevarade interiör och maskinpark utgör en från industrihistorisk synpunkt mycket värdefull miljö. Landshövdingehuset i söder ger en god bild av fabriksarbetarnas bostadsförhållanden på 1930-talet. Ävägens kajer med stenskonung, stenpollare m.m. bidrar till den unika stadsbilden. Fabriksbyggnaderna tillsammans med bostadskvarteret visar den för Gårda karaktäristiska blandningen av bostäder och arbetsplatser.

Programområde för Gårda.

Riksintresse för kulturmiljö, Gårda (O 2:4).

Göteborgs kommuns bevarandeprogram, Gårda 44:A.

Kritiska punkter och observanda

- Gårda är ett tydligt avgränsat geografiskt område i form av smal och lång remsa inkilad mellan en bergsrygg och Mölndalsån/Gullbergsån, vilket accentueras av järnvägen och E6:an. Denna fysiska avgränsning gör Gårda till en egen, väl definierad liten stadsdel inom den större staden. Känslan av municipalsamhälle kan fortfarande upplevas, inte minst genom närheten mellan verksamhetslokaler/industrier, bostäder och skolan, som alla ligger inom nära gångavstånd från varandra. Gårda skiljer sig innehållsmässigt från bland annat det täta och högt exploaterade området kring mässan i sydväst och de grönskande, före detta landerimarkerna i väster. Det skiljer sig också från omgivningarna åt öster med de grönskande Ranängsbergen med utbredd villabebyggelse och i norr Olskroken och Lunden med mer av stenstadskaraktär. Gårda är lägre, tätare, delvis mer ålderdomligt och mer verksamhetspräglad än omgivningarna. Denna karaktär är viktig att bibehålla, eftersom den både är ett historiskt dokument och har stora kvaliteter som kan bidra till en god stadsmiljö även i framtiden.
- Gårda präglas av en rutnätsplan med överlag bevarad kvartersstruktur från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Flera av tvärgatorna från äldre tider som delar in kvarteren har bevarats. Rutnätsplanen möjliggör utblickar mot omgivningen och ger också möjligheter att i framtiden återställa de kopplingar främst österut som skurits av i och med utbyggnaden av väg och järnväg. Ett bibehållande av den befintliga äldre strukturen möjliggör att den kan användas som ramverk för den framtida utvecklingen.
- Gårda präglas av de broar som binder samman stadsdelen med omgivningen. Broarnas läge styr rörelsemönstren, vilket gör att lägena för eventuella framtida broar bör studeras noga. Broarna och vattenspegeln

ger å-rummet en kanalstadskaraktär, framför allt i den södra delen. I denna del är morfologin varierad, med fristående hus i olika storlekar, olika stilar och olika material. Merparten av byggnaderna har en regelbunden fönstersättning, fasader i gatuliv samt tydliga fram- och baksidor. Vissa har lokaler i bottenvåningen. Denna sammanhållna variation bör värnas. I senare tid har många stora kontorshus byggts, varav flertalet inte är mycket högre än de största gamla fabrikerna. Däremot upptar kontorshusen flera tomter och ibland hela kvarter, vilket luckrat upp den äldre, mer småskaliga kvartersstrukturen. Detta försvårar orienteringen i området och de viktiga utblickarna mot omgivningen försvåras påtagligt. Därtill minskar även möjligheten att förstå och uppleva de intakta delarna av det sena 1800-talets enkla planstruktur på Gårda med avgränsade kvarter indelade i mindre tomter.

- Tegel, ofta omsorgsfullt hanterat, är det dominerande fasadmaterialet i området som helhet både för äldre och nyare byggnader. De äldsta fabrikshusen är utförda i rött tegel, medan senare tillkomna byggnader även har fasader av gult tegel. Många av byggderna som tillkom på 1980-talet har fasader i rött tegel. Materialet är ett förstärkande motiv till den fabrikskaraktär Gårda tidigare haft och som kan ses i de äldre bevarade fabriksmiljöerna.
- Det finns en skillnad i skala mellan södra och norra Gårda. De äldre delarna av södra Gårda präglas av en förhållandevis låg bebyggelse, där de äldsta fabrikerna är uppförda i två våningar (exempelvis Hästkosömsfabriken), medan de som byggdes efter sekelskiftet 1900 blev högre (ex. Kamgarnsspinneriet och Tomtens fabriker). Också bostadshusen håller en måttlig skala om tre våningar. De nyare delarna av södra Gårda håller sig mestadels runt fem-sex våningar. De kontor och bostäder som byggts på

2000-talet är i högre skala. Detta skapar stundom smala gaturum då de ligger i liv med gator. Högst hus återfinns på norra Gårda. Variationen i skala är av betydelse för förståelsen av områdets framväxt. Den måttliga skalan i Södra Gårdas äldre delar är av avgörande betydelse för upplevelsen av helhetmiljön, vilket gör att skalan på tillkommande bebyggelse bör anpassas.

- Åvägens stilla karaktär är en viktig kvalitet i området. En bidragande faktor i detta är den småskaliga och varierade bebyggelsen och det intima gaturummet med omsorgsfull gestaltning med stensättning och traditionella lyktstolpar. Södra delen av Fabriksgränd är också av stor betydelse eftersom den genom sin närmast unika, sammanhållna och autentiskt opolerade karaktär och jämna skala utgör en kulturhistorisk miljö utan motstycke i staden. De öst-väsliga stråken är betydelsefulla dels för möjligheten att röra sig i stadsdelen, men också eftersom de utgör kopplingarna till omgivningarna. De möjliggör utblickar och underlättar orienteringen.
- Det finns en skillnad i karaktär mellan de norra och södra kvarteren. Norra Gårda präglas mer av modernism, efterkrigsbyggnader och samtida kontorsbyggnader. Här finns fler slätputsade hus, medan mellersta och södra delarna domineras av tegel- och träbyggnader. Träbyggnaderna med bostäder på Södra Gårda är en unik rest av den låga, tätbebyggda arbetarbebyggelse som under början av 1900-talet, vid sidan av fabriker, var centrala för Gårda. Spårytorna i smågatsten vid den gamla vagnhallen har miljöskapande värden med stor berättarpotential och bör hanteras varsamt.
- En viktig kvalitet på Gårda, framför allt i den södra delen, är den övergripande industriella karaktären. Stora delar av området är inte tillrättalagda eller uppiffade, vilket ger en autenticitet som på många andra

ställen byggts bort. Avsaknaden av grönska och andra trivselement gör den industriella historien gripbar och påtaglig. De många hårdgjorda ytorna och den täta karaktären, där merparten av den äldre bebyggelsen är placerad i fastighetsgräns tätt inpå gatan, bidrar till läsbarheten och förståelsen för de historiska funktionerna. Bebyggelsens utformning speglar de ideal och behov som fanns vid dess tillkomsttid. Som exempel kan nämnas Apotekarnes strama, gula tegelfasader med bevarade verksamhetsytor och Remfabrikens låga byggnad med stora fönsterpartier med spröjsade fönster. Också de få bevarade planken har miljöskapande värden och är av stor betydelse för helhetskaraktären.

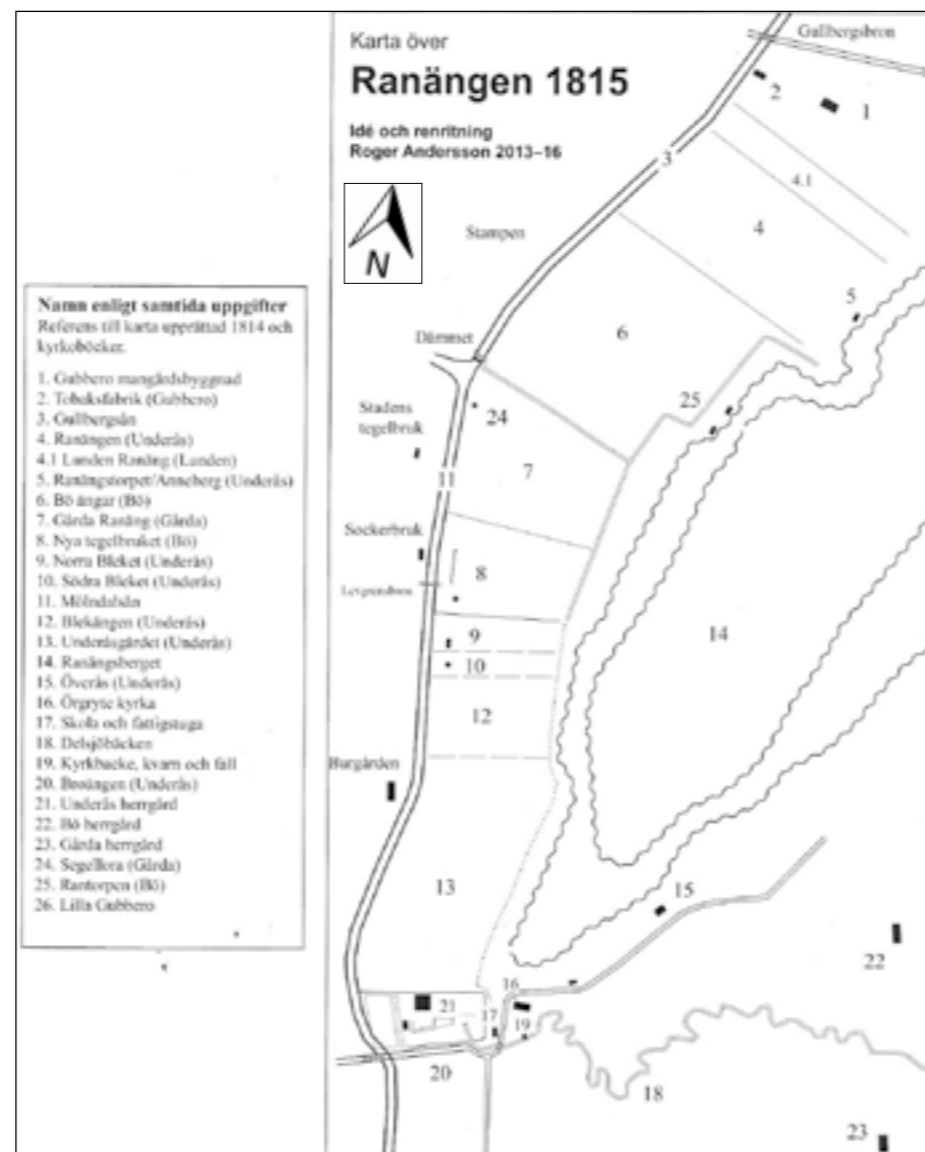
- De grönstrukturer som berikar Gårda ligger till stora delar utanför själva stadsdelen. Upplevelsen av dessa är av betydelse för kopplingen till och kontrasten mot omgivande stadsdelar. På själva Gårda har det historiskt funnits tämligen få gröna strukturer i gatumiljö, vilket är en följd av dess övergripande industriprägel med funktionellt betonade verksamhetsmiljöer. Omsorg om utemiljöer av trivselskäl och skapande av rekreationsytor har historiskt sett inte varit prioriterat på Gårda. Just avsaknaden av grönska i gatumiljöerna kan ses som en kulturhistoriskt intressant företeelse, som bidrar till läsbarheten och förståelsen för historiska samband. De senaste decenniernas osäkerhet kring delar av Gårdaområdets framtid har paradoxalt nog också skapat förutsättningar för ett bevarande av ett icke medvetet gestaltat, lite kärvt och hårdgjort stadsrum.
- Å-rummet är av central betydelse för förståelsen för Gårdas historia. Åns funktion som processvatten och kommunikationsled har varit själva förutsättningen för industrins framväxt, vilket kan avläsas i att de äldre fabrikerna alla ligger nära Åvägen.

Historik

Grunden till det som senare skulle bli stadsdelen Gårda var ett flackt ängsområde som sträckte sig från Underås i söder till Gubbero i norr, avgränsat av Ranängsbergen i öster och Mölndals- och Gullbergsån i väster. Ängsmarkerna, de så kallade Ranängarna, var indelade i små skiften tillhörande de stora Örgrytegårdarna Underås-Överås, Gårda, Bö, Stora Torp, Kålltorp och Kärälund. Genom laga skifte och markköp kom de små åkerlapparna, ängarna samt delar av bergsmarkerna i öster under början av 1800-talet att sammanläggas i större enheter tillhörande främst egendomarna Gubbero, Bö, Gårda och Underås-Överås. Efter laga skifte namngavs markerna utifrån vilken gård de hörde till enligt principen Gårda Ranäng, Bö Ranäng osv.

Redan på 1700-talet hade garveri och blekeri samt ett tegelbruk etablerats invid Mölndalsån söder om Dämnet. Under tidigt 1800-tal anlades även sockerbruk, bryggeri och tobaksfabrik längs åkanterna. I övrigt utgjordes Ranängarna av öppna och närapå obebyggda lantbruksarealer där markägarna antingen brukade jorden för egen del eller arrenderade ut den.

Det var först när Carl David Lundström, disponent på Rosenlunds spinneri, 1845 köpte herrgården Gårda som utvecklingen mot det framtida samhället Gårda kan sägas ha inletts. Fram till 1852 ägde Lundström Gårda herrgård med tillhörande spridda marker runt om i Örgryte socken. År 1851 övertog han även Underås herrgård vilken blev familjen Lundströms sommarviste. Där inleddes målmedvetna investeringar inriktade mot storskaligt jordbruk. 1853 köptes markområdena Bö Ranäng samt Gårda Ranäng in, och efter en bytesaffär 1869 med ägarna till egendomen Lunden ägde familjen i princip hela Ranängarna från Underås i söder upp till gränsen mot Gubbero i norr.

Karta över Ranängen 1815. Kartan visar såväl markanvändning som verksamheter. Karta hämtad ur "Boken om Gårda".

På 1860-talet började delar av Underås ägor styckas av och säljas, ex. skapades en tomt i herrgårdsparken där sonen Carl Lundström 1867 lät bygga sig en bostad i form av en mindre villa. Andra tidigt sålda tomter avsågs för fabriksverksamhet och var belägna intill Mölndalsån söder om Dämmevägen (Underås- och Gårda Ranängar). En kemisk fabrik uppfördes invid Dämnet 1867 och vid platsen för det gamla tegelbruket anlades en bobinfabrik 1877, fabriken gav senare namn åt Gårdas första kvarter som döptes till Bobinen. C.D. Lundström dog 1879 och vid en rekonstruktion och försäljning som därefter genomfördes i Rosenlunds spinneri kopplades sönerna Carl och David Lundström helt bort från faderns företag. Det blev ett hårt ekonomiskt slag och sannolikt påverkade det sönernas beslut att fortsätta stycka av markerna som hörde till familjens egendom.

Bröderna Lundström erbjöd redan vid mitten av 1880-talet Göteborgs stad att för 300 000 kr köpa den mark på Ranängarna som inte dittills sålts. Staden var inte särskilt intresserad och avböjde då man ansåg priset vara för högt med tanke på förmodat höga kostnader och få fördelar. Istället fortsatte bröderna att stycka av Bö, Underås och Överås och sälja tomter. Från 1896 sköttes försäljningen via familjens bolag Underås Tomt AB, ägt av familjen Lundström.

Underås herrgård med kvarvarande mark såldes av Lundströms 1881 till familjen von Reis, som styckade av herrgårdsparken ytterligare. De sålda tomterna vid Underås bebyggdes med privatbostäder och den första villan Idelund stod klar redan 1882. 1898 köptes egendomen Underås av bolaget Tomt Ab Underås Bro och fastigheten styckades upp helt i mindre tomter. Underås gamla mangårdsbyggnad kom därefter att benämnas för "Gamla Villan" och den ingick som en av flera fristående bostadshus i det framväxande villaområdet på den gamla parkmarken.

De tidigaste arbetarbostäderna på Gårda byggdes på själva fabriksområdena placerade tätt inpå arbetsplatserna. Efterhand stakades kvarter ut och gator lades ut, där Fabriksgränd anlades som huvudled avsedda att dela av framtida bostäder från fabriker. I början av 1880-talet anlades bostadskvarteren 16, 17, 18 i området vid nuvarande Drakegatan/Gårdavägen. Området bebyggdes i form av fristående landshövdingehus på stora tomter.

Södra Kustbanegatan 1920. Här framgår den nära kopplingen mellan Gårdakvarteren öster och väster om vägen/järnvägen, liksom den då närmast lantliga karaktären i denna del av området.

Efterfrågan på industrimark på Gårda var i detta skede så stor, och regleringen så svag, att fabriker och verksamhetslokaler även byggdes emellan landshövdingehus på mark som var avsedd för bostadsområden. Antalet boende på Gårda ökade mycket snabbt från att det vid 1870-talets början bodde ca 50 personer på hela Ranängen, till att det 1883 bodde ca 2200 personer i 36 landshövdingehus fördelade på fem kvarter. Efter denna snabba exploatering avtog byggandet av bostäder under det kommande decenniet.

Som ett led i att bättre reglera den snabbt växande tätorten bildades år 1900 municipalsamhället Gårda inom Örgryte landskommun. På första municipalstämman, ledd av David Lundström, bestämdes att Gårda skulle följa Göteborgs ordnings-, byggnads- och brandstadga samt delar av hälsovårdsstadgan. Beträffande byggnadsordning så hade Örgryte landskommun infört en byggnadsstadga redan på 1880-talet, men denna undantog till delar området vid Ranängarna.

Södra Gårdas täta blandning av fabriker, mindre verksamheter och bostäder fotograferade från Adolfsberg öster om järnvägen. Foto Aron Jonasson 1899.

Bildtext?

Sannolikt påverkades detta av att de ledande inom Örgryte landskommun var företagsledare med egna intressen i att fritt få bygga på inköpta tomter längs Mölndalsån. I början av 1900-talet var man dock i municipalstyret eniga om behovet av planläggning av Gårda. En första stadsplan för södra delen stod färdig 1902 och för den norra delen 1904. Byggandet vid denna tid fokuserades till kvarteren direkt norr om Dämmevägen. Med några få undantag var det renodlade bostadsområden som uppfördes, främst i form av stora landshövdingehus med slutna gårdar. Flertalet av Gårdas bostäder vid seklets början bestod av enkla lägenheter om ett rum och kök bebodda av arbetarfamiljer. Trångboddheten var utbredd och år 1910 bodde 1000 personer bara i kvarteret Ran. Befolkningsökningen på Gårda hade varit stark ända sedan 1880-talet och 1914 bodde totalt 6700 personer i 107 bostadshus i municipalsamhället.

Efter att stora landshövdingehus och nya fabriksbyggnader uppfördes under det första decenniet av 1900-talet så avtog den tidigare så högt uppdrivna byggtakten på Gårda. Befolkningen fortsatte dock att öka och bostadsbristen förvärrades. I samband med flera andra municipalsamhällen inom Örgryte landskommun så införlivades Gårda med Göteborg 1922. Inte förrän i slutet av 1920-talet kom byggandet i den nya stadsdelen igång i någon större omfattning. I första hand färdigställdes då bostadskvarter i södra delarna vilka delvis bebyggts med landshövdingehus vid början av 1900-talet. Som en följd av Göteborgs strängare regler för torgförsäljning uppfördes en saluhall på Rantorget 1922. I norr upp mot Gubbero lades Fürstenbergsgatan ut 1922 men i övrigt var marken i stort obebyggd, fram till 1910-talet använd som betesmark.

Under 1930-talet var det främst i de norra kvarteren som nybyggnationer genomfördes, bl.a. då flera äldre halvfärdiga kvarter färdigställdes genom att nya landshövdingehus byggdes intill äldre. Mellankrigstiden tycks ha präglats av tämligen få nybyggen på Gårda vid sidan av de verksamhetslokaler som vid 1930-talets slut började uppföras i de norra kvarteren efter att Göteborgs stad befäste att området enbart skulle innehålla företag. Mot slutet av 1940-talet lades gator ut och ett flertal nya mindre verksamheter etablerades under 1950-talet efter att många av de större fabrikerna lagt ned. Området var helt bebyggt 1960 då en tid av stora förändringar för Gårda närmade sig.

Från 1960-talet och framåt har Gårda genomgått en omvandling i storformat. I anslutning till att de sista nya bostäderna uppfördes började de organiserade rivningarna att ta sin början. I takt med att järnvägen och E6:an med anslutande vägar utökades kom stora delar av Gårdas äldre byggnader, främst då bostadshusen, under 1970-80-talen att rivas. Majoriteten av de äldre bostadshusen kom att ersättas av kontorshus. Under senare tid har även nya bostäder tillkommit på Norra Gårda. Äldre tiders karaktäristiskt täta blandning av fabriker, verkstäder, småbutiker och bostäder har efterhand ersatts med en mer enahanda kontorisering av hela kvarter samt att infrastrukturrela lösningar har givits allt större utrymme i stadsmiljön.

Gårdas historik sammanfattad i epoker

Stadsdelens historiska utveckling från att ha tillhört Örgryte sockens utmarker till att bli en tätbebyggd stadsdel i Göteborg inbegriper följande nio översiktliga epoker:

- *Epok 1.* De öppna ängsmarkerna längs Mölndalsån och Gulbergsån börjar under 1700-talet att bebyggas med några manufaktur/förindustriella fabriker. Tidiga verksamheter försvinner och ersätts av nya under 1800-talets första hälft. Större mer fabriksliknande byggnader uppförs efter hand, ofta med friliggande bostadshus för ägare och/eller anställda belägna strax intill
- *Epok 2.* Den senare delen av 1800-talet innebär en snabbare och till en början oreglerad utbyggnad av industrier/fabriker, villor och arbetarbostäder. Gator och kvarter stakas ut efter hand med början söder om Dämnet. Järnvägslinjen Gbg-Varberg dras fram genom östra delarna av Gårda på slutet av 1880-talet
- *Epok 3.* Municipalsamhället Gårdas etablering 1900 innebär efter hand en mer ordnad utbyggnad av vägar, fabriker, skola, villastad, hela landshövdingehusvarter samt organiserad hantering av elförsörjning, vatten och avlopp

- *Epok 4.* Inkorporeringen 1922 gör Gårda till en stadsdel inom Göteborg och en andraväg av bostadsbyggande startar på 1930-talet
- *Epok 5.* Efter 1930-talets bostadsbyggande ökar befolkningsunderlaget och fram till 1960-talet pågick en stark expansion av småföretag och butiker på Gårda
- *Epok 6.* Offentliga, storskaliga kontorsbyggen från slutet av 1960-talet och början av 1970-talet är ett nytt morfologiskt inslag i Gårdas bebyggelse
- *Epok 7.* Göta Lejons omfattande rivningar genomförs, till största del rivs bostadshus med anledning av planerad utbyggnad av trafikleder
- *Epok 8.* Nybyggande, främst av renodlade kontor avsedda åt en för Gårda ny typ av "rena" företag, inleds vid 1980-talets slut
- *Epok 9.* Nybyggande av bostäder och kontor på norra Gårda inleds i början 2000-talet

Samtliga dessa identifierade epoker har i någon mån avsatt stadsbyggnadshistoriska spår som kan avläsas i dagens Gårda. I följande avsnitt har fokus främst lagts på att identifiera de spår som minner om den relativt korta tid, från 1880-talet fram till ett kort stycke in på 1900-talet, då "Gårda fabriks- och arbetaresamhälle" växte fram. Det var en tid som präglades mycket av intensiv privat exploatering för att förse industrin längs Mölndalsån med lämplig fabriksmark och billiga bostäder till arbetarna. Denna tidsperiod, epokerna 2-4, bedöms vara särskilt intressant och värdefull att belysa då den inbegreper de skeenden och fysiska lämningar som utgör det bärande motivet och uttrycket för riksintresset Gårda.

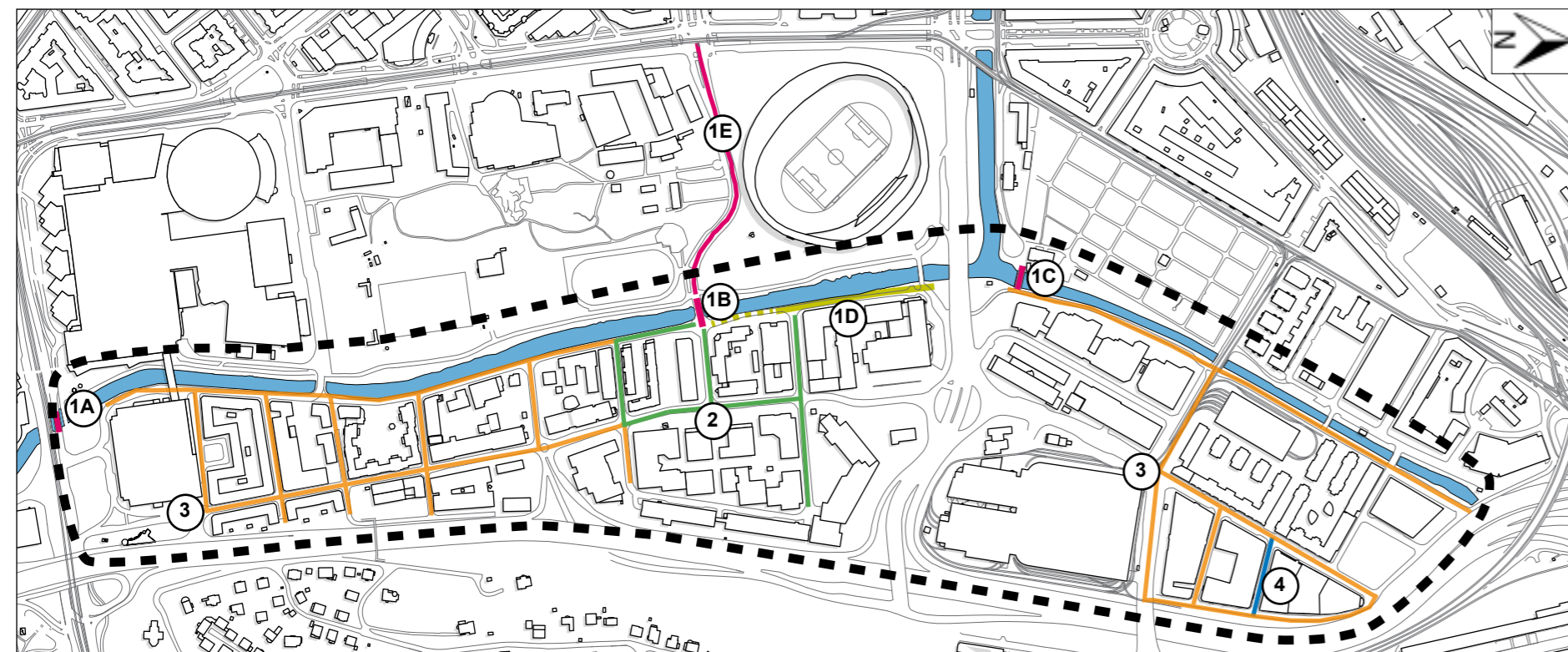

Flygfoto från 1965 visande södra Gårdas varierade kvartersbebyggelse tillkommen från 1880-talet fram till 1950-talet. Markerade gator: Gårdavägen (1), Vädursgatan (2), Blekeallén (3), Tomtegatan (4).

Flygfoto med ett likvärdigt utsnitt av södra Gärdas idag. Stora delar av den äldre rutnätsstrukturen och gatusträckning har bevarats trots att många bostadskvarter rivits. Markerade gator: Gårdavägen (1), Vädursgatan (2), Blekeallén (3), Tomtegatan (4).

Stadsbyggnadshistoriska mönster

Spår av äldre gatunät och broar på dagens Gårda

Teckenförklaring:

- 1640-1815
- senast 1865
- senast 1888
- senast 1908
- 1922

Epok 1. (1640-1815)

1.A. Den första kända Underås bro/Örgryte bro byggdes 1640. Från 1730-talet ingick bron som del i Danska Vägens nya sträckning mellan Redberget och Getebergsängen.

1.B. Den första Gårdabron byggdes 1735. Brons tillkomst kan sannolikt sättas i samband med att ett tegelbruk några år tidigare anlagts på Ranängarna i nära anslutning till där bron byggdes.

1.C. Den första kända Dämmebron byggdes 1641. Bron har sitt namn efter det s.k. dämmet, den fördämning som reglerar vattennivåer och flöden där Möldalsån delar sig i Gullbergsån och Fattighusån.

1.D. Den på kartor identifierade äldsta sträckan av nuvarande Åvägen återfinns längs åkanten söder om dämmet. Vägen ledde enligt kartor från 1860-talet från området kring Dämmebron och ned till tegelbruket som etablerats 1737 intill Gårdabron.

1.E. Levgrens väg är en rest av en äldre vägstruktur kring Stora Katrinelund. Den här aktuella krokiga vägsträckningen återfinns på en karta från 1815, möjligen är vägen ännu äldre.

Epok 2-3. (1867-1922)

2. Gatustrukturen mellan Drakegatan - Gårdavägen - Vädursgatan - Fabriks-gatan är så gott som intakt sedan 1880-talet. Tomterna i de tidiga kv. 19 Bobinen och kv. 20 Dymlingen var bland de första som såldes av David Lundström. Tomterna bebyggdes med såväl fabriks- som bostadsbyggnader.

3. Från tiden fram till det tidiga 1900-talet finns relativt stora delar av strukturerna avseende gatunät, och indirekt då även kvartersformerna, bevarade. Strukturen utgår från ett assymetriskt rutnät med tydligt indelade rätlinjiga kvarter i olika storlekar. Karaktäristiskt är de många kvartersvis återkommande tvärgatorna som sträcker sig från Åvägen i väster över Fabriks-gatan vidare österut.

Epok 4. (1922)

4.A. Fürstenbergsgatan lades ut 1922 då det stora men ännu glest bebyggda kvarteret Vulkan delades upp i 3 kv. Norra Vulkan och 4 kv. Södra Vulkan. Detta är den sist utlagda av de äldre tvärgatorna på Gårda.

1.A Underås bro kring sekelskiftet 1900.

1.B Gårdabron från söder, 1916.

1.C Dämmebron från väster, 1920-tal.

1.D Parti av äldsta sträckan av Åvägen.

1.E Karta visande Levgrens väg, 1815.

3. Vädursgatan vid Hästskosömfabriken.

Stadsbyggnadshistoriska mönster

Tidsskikt i bebyggelsen på dagens Gårda

- Ett drygt trettioåttal historiska byggnader från tiden innan 1960 återfinns
- Byggnader från 1980-90-talen är det till antalet dominerande tidsskiktet. Det bedöms även till ytan vara det mest utbredda med flera byggnader som täcker hela äldre kvarter
- Byggnader från 2000-talet är det tidsskikt som till antal är näst mest företrätt, mycket som ett resultat av det bostadsbyggande som utvecklats på Norra Gårda i senare tid
- 1940-talet är det tidsskikt som är minst företrätt med endast två bevarade byggnader
- Från 1950-1960-talen, då antalet företag på Gårda nådde sin topp, finns sex byggnader bevarade
- Från 1870-talet, den tidigaste epoken av fabriks- och bostadsbyggande på Lundströms avstyckade tomter, har inga byggnader bevarats

Teckenförklaring:

	1880-90 -tal		1950-tal
	1900-1910-tal		1960-tal
	1920-tal		1970-tal
	1930-tal		1980-90-tal
	1940-tal		2000-tal

1930-talet.

1930-talet.

1920-talet.

1980-2000-talet.

1880-1910-talet.

1950-talet.

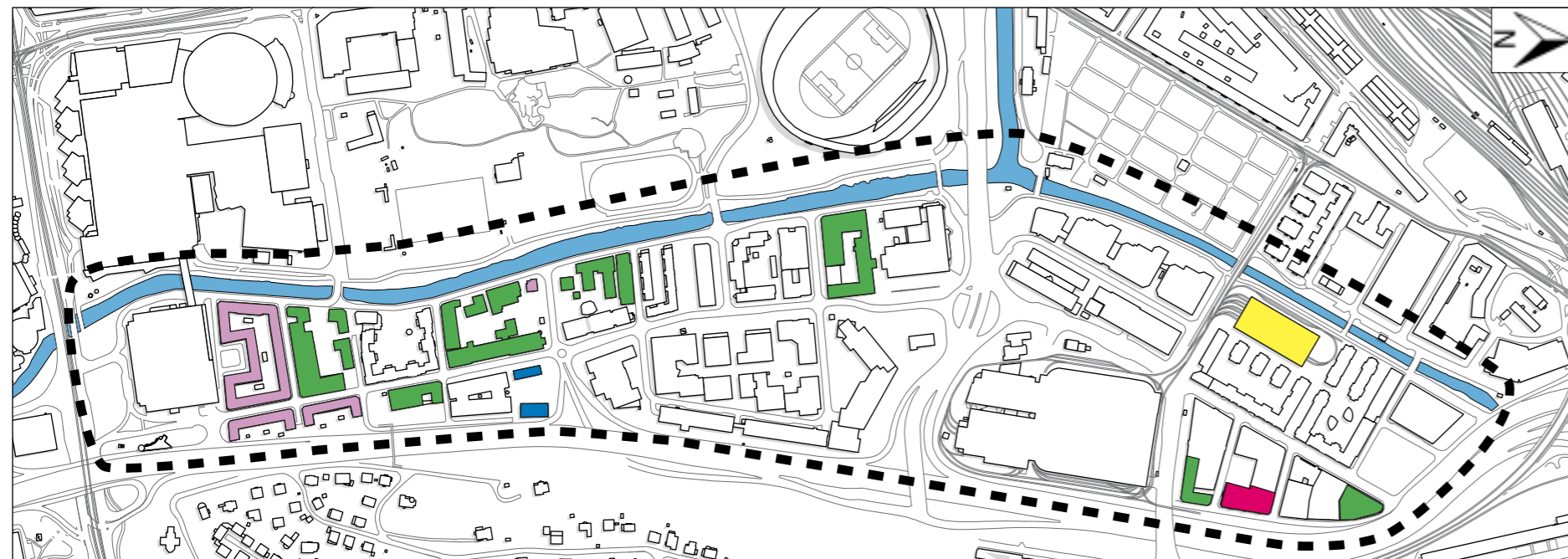
1960-talet och 2000-talet i fonden.

1900-1910-talet.

1940-talet, 1970-talet och 2000-talet i fonden.

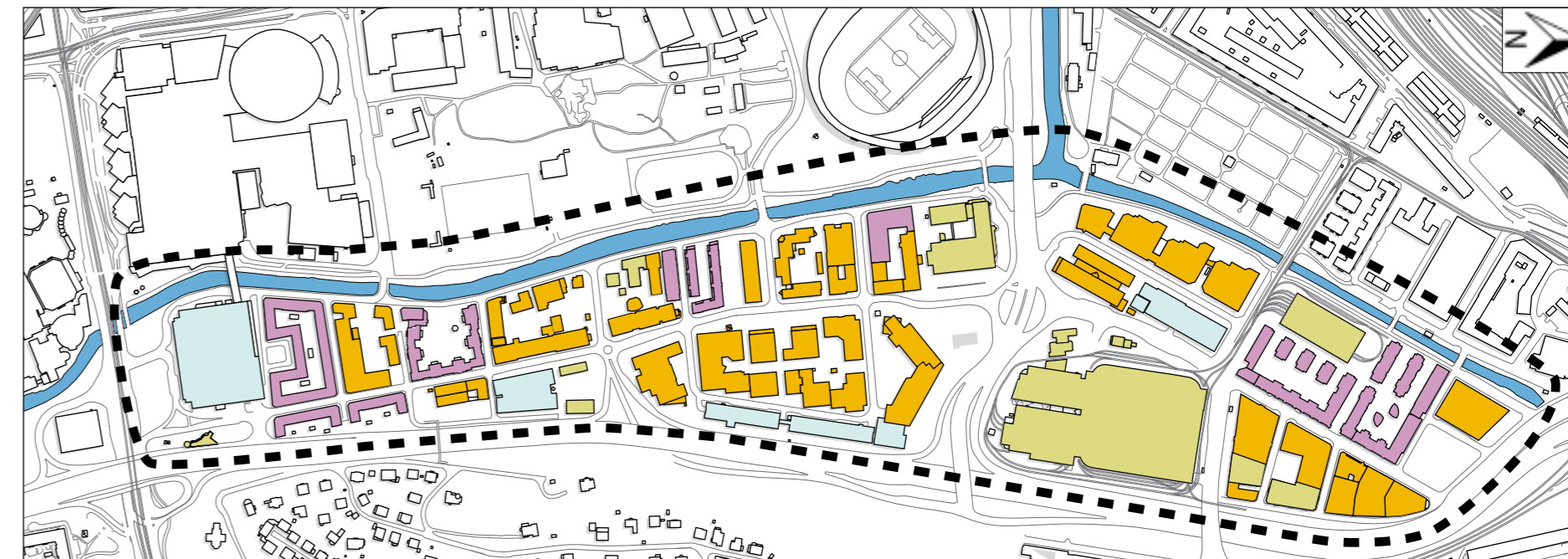

Teckenförklaring:

- Hotell
- Verksamhetslokaler (fabriker, verkstäder, butiker, lager, kontor)
- Bostäder
- Skola
- Kommunalteknisk anläggning (spårväg)

Ursprungliga funktioner för bevarade byggnader uppförda innan 1960

- Från perioden 1880-tal fram till 1960 är det främst verksamhetslokaler som bevarats.
- Flera karaktärsstarka fabriksbyggnader härrör från de större industriernas storhetstid kring sekelskiftet 1900. Majoriteten av byggnaderna är belägna på södra Gårda och orienterade ut mot Mölndalsån
- Av bevarade äldre verksamhetslokaler är det bara Remfabriken som fortsatt används för sitt ursprungliga ändamål, numera i museal form.
- De bevarade äldre bostäderna återfinns på de södra delarna av Gårda

Teckenförklaring:

- Kontor
- Bostäder
- Parkering
- Övrigt

Nuvarande funktioner för samtliga byggnader på Gårda

- Många äldre byggnader har bytt funktion under årens lopp.
- Påtagligt är hur mycket kontor som tillkommit sedan 1980-talet
- Andelen bostäder har ökat, framför allt i norra delen

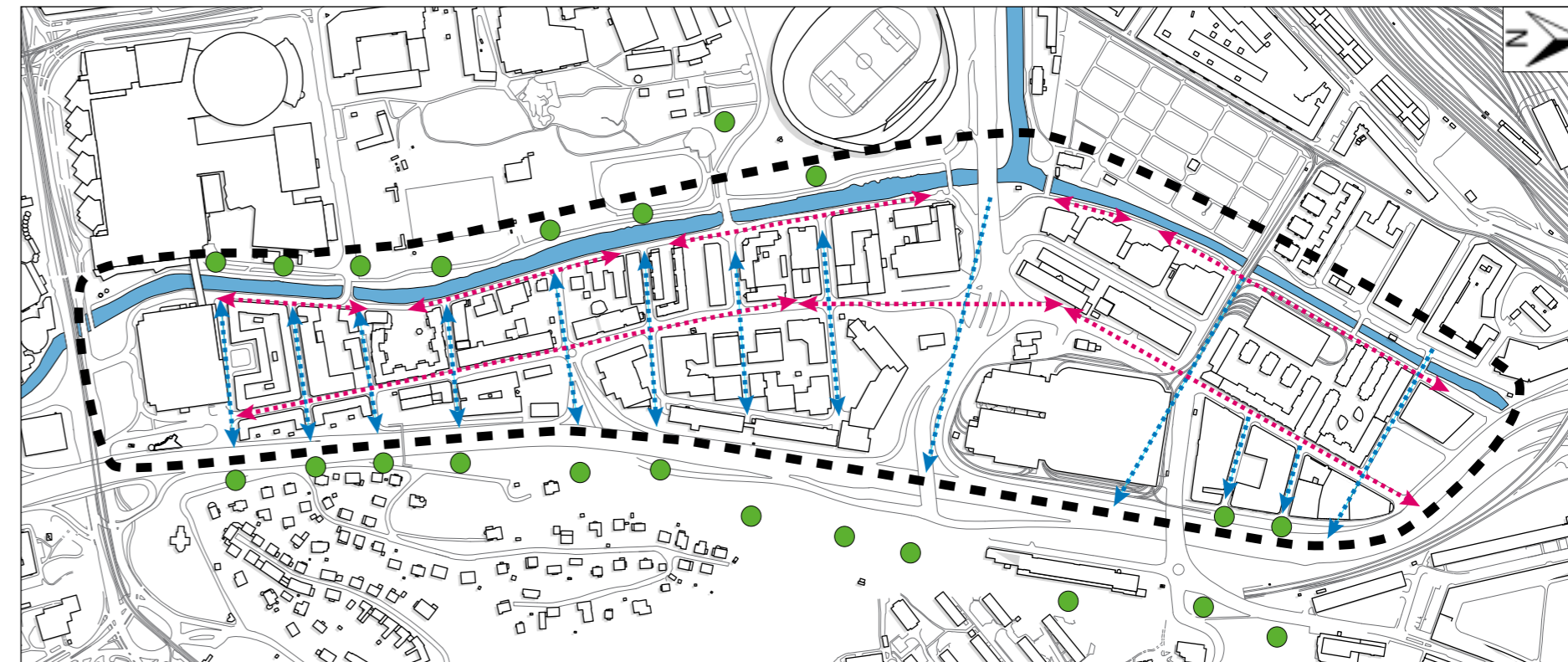
Upplevelsebaserad karaktärisering

Programområdet för Gårda berör och innefattar ett flertal rumsliga nivåer med olika karaktärer och strukturer. Följande avsnitt inbegriper ett urval rumsligheter, från större sammanhang ned till enskilda stadsrum och intima gatusträckningar med det gemensamt att de bedöms som värdefulla för Gårdas karaktär och uttryck som en kulturhistoriskt intressant stadsdel. Den upplevelsebaserade karaktäriseringen presenteras i separata avsnitt med rubrikerna *Siktlinjer*, *Grönstrukturer*, *Historiska stadsrum* och *Utvalda sekvenser*.

För att belysa såväl skillnader som likheter gällande upplevelsen av området idag jämfört med år 1921 citeras i följande avsnitt några korta stycken ur Carl Rudolf A:son Fredbergs tredje del av verket "Det gamla Göteborg".

"Industrien och det nära grannskapet till Göteborg har för övrigt givit Gårda en viss storstadsprägel. Samhället står i livligaste kontakt med staden väster om ån. Människofloderna, som morgnar och kvällar strömma över de tre broarna som förbinda Gårda med staden, äro vittnesbörd nog. (...) Men det vore orätt att ej på samma gång erkänna, att även denna fabriksstad förmår ge skönanden en och annan tavla av fängslande behag. Man upptäcker dem på motsatta sidan av Mölndalsån och dess bihang till Gullbergsån, särskilt där den sistnämnda avspeglar kyrkogårdens sekelgamla träd. Och ett och annat pittoreskt parti finner man nedanför Katrinelund, åt söder vid Burgården och vid foten av bergåsen, på andra sidan om vägen, där ånghästarna frustande ila genom fabriksstaden. (...) Och över den enkla träbron kommer man in på det förut omnämnda fabriksamhällets långa strandgata, vars många industribyggnader stå i skärande kontrast till idyllerna på andra sidan."

Teckenförklaring:

- Nord-sydliga siktlinjer
- Öst-västliga siktlinjer
- Gröna slutpunkter för siktlinjer

Siktlinjer

- Genomsiktliga tvärgående siktlinjer i öst-västlig riktning är av stor betydelse för upplevelsen av den avgränsade stadsdelen Gårda
- De öst-västliga siktlinjerna markerar äldre kvartersstrukturer och för in omgivande grönska i form av västra åkanterna och Ranängsbergen
- De nord-sydliga siktlinjerna längs Fabriksgatan/Anders Perssonsgatan är generellt långa och bidrar till orienterbarhet i området
- De nord-sydliga uppbrutna siktlinjerna längs Åvägen bidrar till ett dynamiskt och unikt stadsrum längs den böljande östra åkanten

Gårda i Mölndalsåns dalgång

I det kompakta Gårdaområdet saknas riktigt vida utblickar och långa siktlinjer längs med den övergripande topografiska strukturen Mölndalsåns dalgång. Området karaktäriseras istället av de kortare siktlinjerna på tvären som landar i de inramande Ranängsbergen i öster. Dessa bergshöjder är en del av den långa bergsrygg som löper längs Mölndalsån från Kallebäck i söder till Olskroken i norr och utgör den västra sidan av dalgången.

Öst-västliga siktlinjer

De många obrutna siktlinjerna längs tvärgatorna i öst-västlig riktning genom Gårda är betydelsefulla på flera sätt. Med tanke på Gårdaområdets mycket långsträckta utbredning så behövs de genomgående tvärgatorna med deras obrutna siktlinjer för att erbjuda ”hållpunkter” som ger orienterbarhet när man rör sig i nord-sydlig riktning. Genomsiktligheten genom kvarteren ut mot omgivningarna förstärker också upplevelsen av det påtagligt smala stadsrummet som definierar Gårda som en egen tydligt avgränsad stadsdel.

Tvärgatorna och deras siktlinjer ger också rumsliga kvaliteter till miljön och bidrar till den södra delens stadsmässighet, kvaliteter som till del saknas i den mer upplösta och verksamhetspräglade miljön som ännu präglar den norra delen. Ur kulturhistorisk synvinkel är tvärsiktlinjerna också värdefulla då de löper längs många äldre kvartersgränser, vilket ger en historisk koppling som tydligt åskådliggör södra Gårdas ursprungliga stuktur med tydligt indelade och relativt små rutnätskvarter.

Gemensamt för tvärsiktlinjerna åt väster är att de landar i den skärm av tät grönska med uppväxta träd och buskar som växer direkt intill stora delar av den västra åkanten. Den bebyggelse som återfinns närmast väster om å-rummet utgörs av ett fåtal större, fristående byggnadsvolymer. Med tanke på denna tämligen glesa bebyggelsestruktur närmast åt väster om ån så ses endast delar av byggnader i några av dessa siktlinjers slutpunkter.

Gemensamt för tvärsiktlinjerna åt öster är att de, nästan uteslutande, landar i slutpunkter dominerade av Ranängsbergens grönskande höjder med högt placerade flerbostadshus och större villor. En omgivning vars karaktär skiljer sig åt jämfört med Gårdas kärnområde.

I norr saknas mycket av den tydliga kvartersstruktur som återfinns i söder och flera stora byggnadskomplex som täcker hela kvarter har uppförts från 1960-talet och framåt. Antalet tvärgator är klart färre än i söder och de tvärsiktlinjer som finns sluts ofta av byggnadsfasader, då kvarteren på ömse sidor om Anders Perssonsgatan inte linjerar med varandra. Det innebär att genom-siktligheten tvärs genom norra Gårda och upplevelsen av det karaktäristiskt smala stadsrummet minskar. Den visuella kontakten med omgivningarna återfinns på norra Gårda i form av några längre siktlinjer längs huvudstråken samt ett flertal kortare siktlinjer åt öster.

Motorvägen och dess odiskutabla barriärverkan är inte särskilt påtaglig på avstånd, vilket innebär att vissa sekvenser av omgivningen åt öster visuellt upplevs komma tätt inpå, och bitvis rent vara en del av, Gårdas stadsrum. Siktlinjernas möte med Ranängsbergen bidrar med välbehövlig grönska och till del även med en koppling som visuellt förbinder Gårda med Lundenområdet, likt tiden före motorvägens tillkomst. Närmast motsägelsefullt förstärker siktlinjerna samtidigt upplevelsen av Gårdas långsträckta och smala planform, där stadsrummet verkar likt en egen enhet intryckt mellan å-rummet i väster och motorväg, järnväg och bergshöjder i öster. Siktlinjerna innebär således att viktiga visuella kontaktytor uppstår mellan Gårda och Lunden men samtidigt bidrar fonden med Ranängsbergens gröna och branta sluttningar även till att definiera Gårdas smala öst-västliga utbredning.

Nord-sydliga siktlinjer

De nord-sydliga siktlinjerna sträcker sig längs huvudstråken Fabriks-gatan/Anders Perssonsgatan samt Åvägen. Med tanke på att det förstnämnda stråket, i form av två gator, är tämligen rakt så blir siktlinjerna långa, och i synnerhet längs den långsträckta Fabriks-gatan får stadsrummet mycket stor djupverkan med god orienterbarhet. Åvägens sträckning kröker sig längs åns östra kant och ger betydligt mer uppbrutna siktlinjer, som landar i fonder med såväl tät grönska som broar och byggnadsfasader intill det böljande å-rummet. De korta siktlinjerna avlöser varandra och skapar ett slags överraskningsmoment med stora rumsliga kvaliteter, som istället för att skapa orienterbarhet leder till nyfikenhet att röra sig vidare.

Siktlinje norrut från södra delen av Fabriks-gatan. Den täta gatumiljön bidrar till att leda blicken längs den långa siktlinjen norrut.

Siktlinje mot söder från mellersta delen av Fabriks-gatan. Den täta gatumiljön bidrar även här till att leda blicken längs den långa siktlinjen söderut.

Siktlinje norrut från norra delen av Fabriks-gatan. Här bryts siktlinjen av bebyggelsen vid Rantorget.

Siktlinje mot söder från norra delen av Fabriks-gatan. Gatans krökning och något mer upplösta struktur gör att siktlinjen erbjuder en form av överraskningsmoment.

Siktlinje norrut längs Avägen. Gatumiljön har här tydliga rumsliga kvaliteter och siktlinjen sluts med grönska och gatans krökning.

Siktlinje österut från Tomtegatan. Blicken landar i grönskan på Ranängsbergen.

Siktlinje österut från Blekeallén. Också här spelar Ranängsbergens växtlighet en stor roll.

Siktlinje österut från Almqvists bro. Den korta siktlinjen präglas av slutenhet och stramhet.

Siktlinje i österut från Gudmundsgatan. Blicken landar i grönska och motorvägens barriäreffekt är härifrån underordnad Ranängsbergen i bakgrunden.

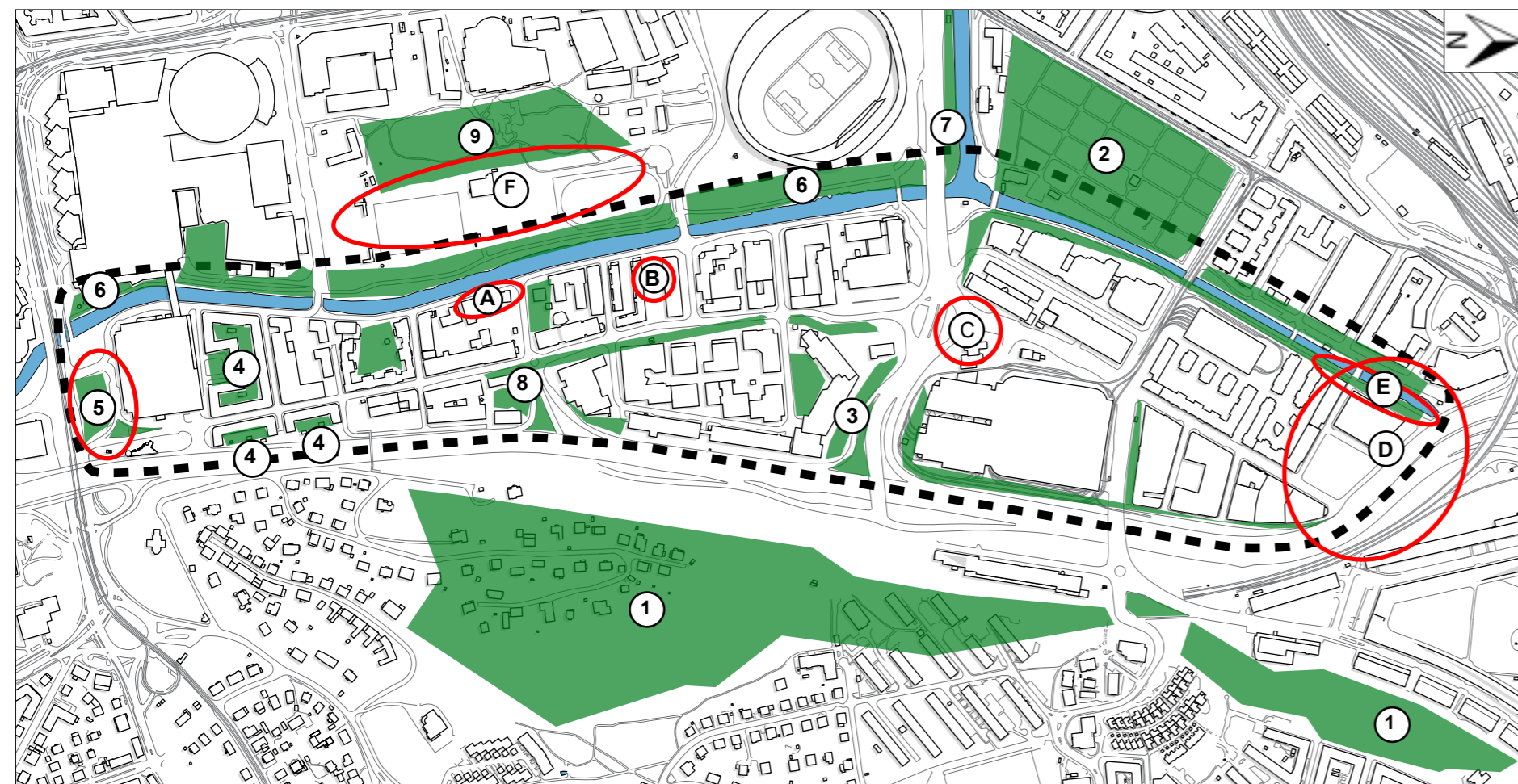
Siktlinje västerut från Tomtegatan. Blicken landar i grönskan invid Valhallabadet. Mölndalsån kan anas framför den gröna ridån.

Siktlinje västerut från Blekeallén. Från denna vinkel är vyn nästan lantlig, med låga plank och uppvuxna buskar och träd.

Siktlinje norrut från norra delen av Avägen. Vyn, som sluts av grönska, präglas av samspelet mellanvattenspegeln, den västra sidans mjuka former och den östra sidans stramhet.

Teckenförklaring:

- Grönstrukturer
- x 1-9 Grönstrukturer med historisk kontinuitet
- x A-F Försvunna värdefulla grönstrukturer

Grönstrukturer i och omkring Gårdaområdet

- Gårda har alltsedan 1870-talet karakteriserats av att endast ha haft ett fåtal gestaltade grönstrukturer inom själva stadsdelen, vilket bör beaktas vid kommande förändringar inom programområdet
- De grönskande omgivningarna har i flera fall lång historisk kontinuitet och är av stort värde för upplevelsen av Gårdas stadsrum

Verksamhetspräglad miljö

Arbets- och fabriksamhället Gårda var en verksamhetspräglad miljö som växte fram snabbt och utan egentlig planering, där utbredda grönstrukturer inte prioriterades. Byggandet av stadsdelen Gårda handlade i första hand om att uppföra fabriker och billiga bostäder till de fabriksanställda.

Dagens bitvis kärva, hårdgjorda stadsdel med sparsam grönska tycks även historiskt under långa tider ha karakteriserat Gårda. Då som nu har dock själva å-rummet med dess långsträckt vattenspegel fungerat som ett till stadsstrukturen kontrasterande inslag av "natur" med pittoreska kvaliteter, dock i något mindre grad under de perioder då vattnet stank av alla föroreningar.

Foto från 1925 taget i höjd med dagens Vallhallabad. Den västra åkanten är frodigt grön medan östra sidan utgörs av en gräsbeväxt strandkant, i övrigt saknas grönska.

Å-rummet, trädgårdarna och kyrkogården

Delar av å-rummet intill Mölndalsån och Gullbergsån vid Gårda utgjordes flera decennier in på 1900-talet av gräsbeväxta öppna ängsmarker med långa sträckor av naturliga strandkanter. Bryggor, kajskoningar och spontningar återfanns mest lokalt intill de industrier som nyttjade ån för transporter. De överlag ogestaltade åkanterna tycks bitvis, i synnerhet längs den västra sidan, ha varit bevuxna med träd. Längs Åvägen tycks det alltsedan 1800-talets slut dock inte ha förekommit någon mer utbredd grönska än motsvarande vad som finns idag. Fram till mitten av 1900-talet utgjordes Gårdas grönstrukturer främst av villaträdgårdarna längst i söder, av Blekeallén, av förträdgårdar med häckar och träd som anlades i bostadskvarteren framför många av de äldre landshövdingehusen samt av de kringbyggda gårdar som återfanns vid senare uppförda landshövdingehus. Vid sidan av detta så är värt att även nämna de planterade träden på Stampens kyrkogård samt de äldre landomarker och herrgårdsparkar som angränsade till Gårda och indirekt bidrog med grönska till delar av stadsdelen.

Så här beskriver Fredberg delar av Gårdaområdets grönska år 1921:

Och längre bort, där Gullbergsån tar vid, speglar ytan kyrkogårdens trädpartier. Mest intressant är dock terrängen vid Burgårdarna och Katrinelund. Se bara den ålderdomliga urskogsliga trädgården! (...) Katrinelunds-ägorna, där den gamla parken med all sin vanvård fått ett tycke av vildskog. Och längst nere vid ån ligger som förr Norra Burgårdens hus, vilket också en gång hörde till Katrinelund och den Levgrenska familjen. Trädens bladverk dölja ännu den åldriga manbyggnaden, och genom den omgivande örtagården fara vindarna förödande fram. (...) Ännu ligger emellertid området orört med sin trädgård, sina avtrappade terrasser och bersåer, ett egendomligt gammalt växthus från 1700-talet, gårdsplanen med de båda mindre husen samt huvudbyggnaden, (...) Katrinelundsomgivningen åt norr är annars sig lik. Den ålderdomliga vägen till Gårda skuggas ännu av en rad yviga träd.

1. Rånänsberget från Dämmevägen, 1895.

1. Rånänsberget sedda från Blekeallén.

2. Stampkyrkogården med å-rum i fonden.

Grönstrukturer med historisk kontinuitet

1. Rånänsberget, i dag beväxta med frodig grönska, var precis som stora delar av Västsverige under lång tid hårdutnyttjade och helt kala. Dagens sammanhängande gröna fond i öster kan härledas till 1900-talets första decennier och är alltså en relativt sen företeelse. På foto redan från 1865 kan dock de södra delarna av Rånänsberget ses med med tät grönska av uppväxta träd.

2. Stampens kyrkogård anlades 1804. På kartor från 1815 och 1855 framgår att de närmaste omgivningarna var obebyggda, med det är oklart hur kyrkogården var gestaltad vid denna tid. Foton från början av 1900-talet visar att kyrkogården då relativt nyligen planterats med långa rader av träd.

3. Trädader längs Ullevigatan/Dämmevägen. Grönska intill dåvarande Dämmevägen kan ses på foton från tidigt 1900-tal. Sen 1960-talet har området förändrats genomgripande med rivningar och ändrad vägsträckning.

2. Detalj med kyrkogården från karta 1855.

3. Trädrad åt söder vid Dämmevägen 1916.

3. Träd intill Ullevigatan, hämtat från eniro.

5. Blodboken vid f.d. Underås park.

5. Villa Viola vid f.d. Underås park, 1958.

4. Landshövdingehuset i kvarteren Eken, Lejonet och Neptun från 1920-30-talen har kvar sina gröna gårdar. Det helt kringbyggda Kv. Neptun, vid Underåsgatan, har mellan husskropparna åt söder en äldre grönstruktur i form av en gräsyta med planteringar och solitära uppväxta pelarekar.

5. Parken på Underås herrgård anlades i början av 1700-talet och fanns till stora delar kvar fram till 1898 då marken såldes och styckades upp i mindre tomter. I början av 1900-talet hade en villstad bestående av friliggande hus med stora trädgårdar växt fram på den gamla parkmarken. Denna gröna villastadsstruktur fanns kvar in på 1930-talet, då större flerbostadshus uppfördes i norr. De sista resterna av Underås villastad fanns kvar fram till 1970-talet då de sista husen i söder närmast Örgrytevägen revs. Den stora blodbok som står vid Fabriksgatans södra ände/början är en bevarad rest av den avstyckade villaträdgården till Underås f.d. mangårdsbyggnad. På området mellan Ica Focus och Örgrytevägen återfinns även andra uppväxta äldre träd som troligen har ingått i privata villaträdgårdar från början av 1900-talet.

5. Sekvenser med flygfoto från 1970 respektive idag, visande villakvarteren på Södra Gårda gränsande mot Örgrytevägen. På fotosekvensen från 1970 ses de kvarvarande delarna av Underås park, där den än idag bevarade blodboken står intill en större byggnad "Gamla villan" som var Underås herrgårds mangårdsbyggnad. Byggnaden revs 1972 då även grannhuset i söder "Gamla villan 2" revs. Möjligen är den samlade grupp av äldre uppväxta träd som idag återfinns söder om Focushuset även de bevarade rester av de lummiga villaträdgårdarna som anlades vid f.d. Underås park.

6. Västra åkanten på 1930-talet.

6. Mölndalsåns västra sida. På foton från 1920- och 1930-talen ses bitvis en grönskande åkant med uppväxta träd närmast vattnet, medan andra sträckor av västra sidan tycks ha varit öppna. I dag är övervägande delar av den långa sträckan längs västra åkanten präglad av uppväxt grönska med träd och buskar, bitvis så tätvuxna att ån skymts från gc-banan.

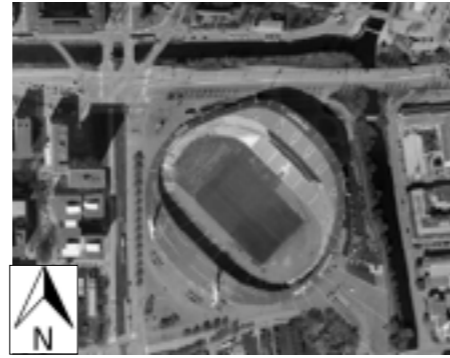
7. Levgrens äng var en öppen ängs- och betesmark som tidvis även användes för tobaksodling. På foton så sent som från 1940-talet återfinns vid sidan av ännu öppna stora gräsytor endast enstaka träd längs Fattighusåns norra kant upp mot kyrkogården. På 1950-talet byggdes arenan Nya Ullevi vilken idag upptar stora delar av den gamla ängen söder om Ullevigatan. I dag dominerar området av hårdjord, delvis inhägnade ytor, samt uppväxta träd och buskar allra närmast åkanterna.

6. Dagens sammanhängande gröna ridå.

7. Del av Levgrens äng 1942.

7. Samma område 2015.

8. Blekeallén mot öster, foto 1910-tal.

8. Träd vid Blekeallén intill f.d. skolgården.

8. Blekealléns relativt nyplanterade trädrad längs skolgårdens norra sida minner i någon mån om allén och de grönskande förträdgårdar som växte fram längs bägge sidor om vägen under 1900-talets början och fanns kvar in på 1960-talet.

9. Detalj från Burgårdsparken 1949.

9. Skogsklädda höjder i Burgårdsparken.

9. Dagens s.k. Burgårdspark utgörs till stora delar av en kuperad bergshöjd med sammanhängande grönska främst i form av uppväxta äldre lövträd. Området kan kopplas till de parkområden (plantager) som anlades vid landerierna Stora Katrinelund och Burgården på 1700-talet. Under vissa tider tycks bergshöjden ha varit tämligen kal. Dagens grönområde skall ha anlagts i början av 1800-talet.

A. Porvakstugan vid Kamgarnsspinneriet.

Försvunna värdefulla grönstrukturer

A. På ett foto från 1910-talet återfinns intill portvakstugan vid Göteborgs Kamgarnsspinneri en tät, hög häck som ramar in och avgränsar delar av fabriksområdet ut mot Ävägen.

B. Dymlingska villan (Lilla Gårda) uppfördes redan i början av 1800-talet. Till huset hörde från 1890 en stor friköpt tomt. På de sista kända fotografierna från 1968 återfanns ännu ett stort antal uppväxta träd på tomten, vilken avrevs 1971.

C. Rantorget var under lång tid öppet salutorg, men på 1940-talet anlades en stor grönyta, i form av en park och en lekplats. De sista träden höggs ned 1994 då saluhallen revs.

B. Del av tomten ut mot Ävägen, 1935.

C. Rantorget's saluhall och grönska, 1962.

D. Allén i Gubbero park, okänt årtal.

D. Egendomen Gubbero inbegrep stora ägor och från 1750-talet fanns en stor park med trädgård samt öppna ängsmarker. Rester av den äldre strukturen fanns kvar ända in på 1940-talet då de sista byggnaderna revs. Delar av det öppna ängsområdet på norra Gårda upptogs från 1920-talet fram till 1940 av Gårdaplan, "Gais-ängen", med gräsytor avsedda för fotboll. Därefter kom delar av ytan att upptas av det plankinhängnade "Almqvist upplag" med förvaring av diverse byggmaterial.

E. Tidiga fabriker på Gubberos ägor. Från början av 1800-talet och fram till att de flesta kvarvarande byggnaderna på ägorna revs på 1930-talet så återfanns några mindre fabriker/verkstäder samt bostadshus inbäddade bland uppväxta träd i en lantlig kontext längs delar av Gullbergsåns lite vildvuxna kanter.

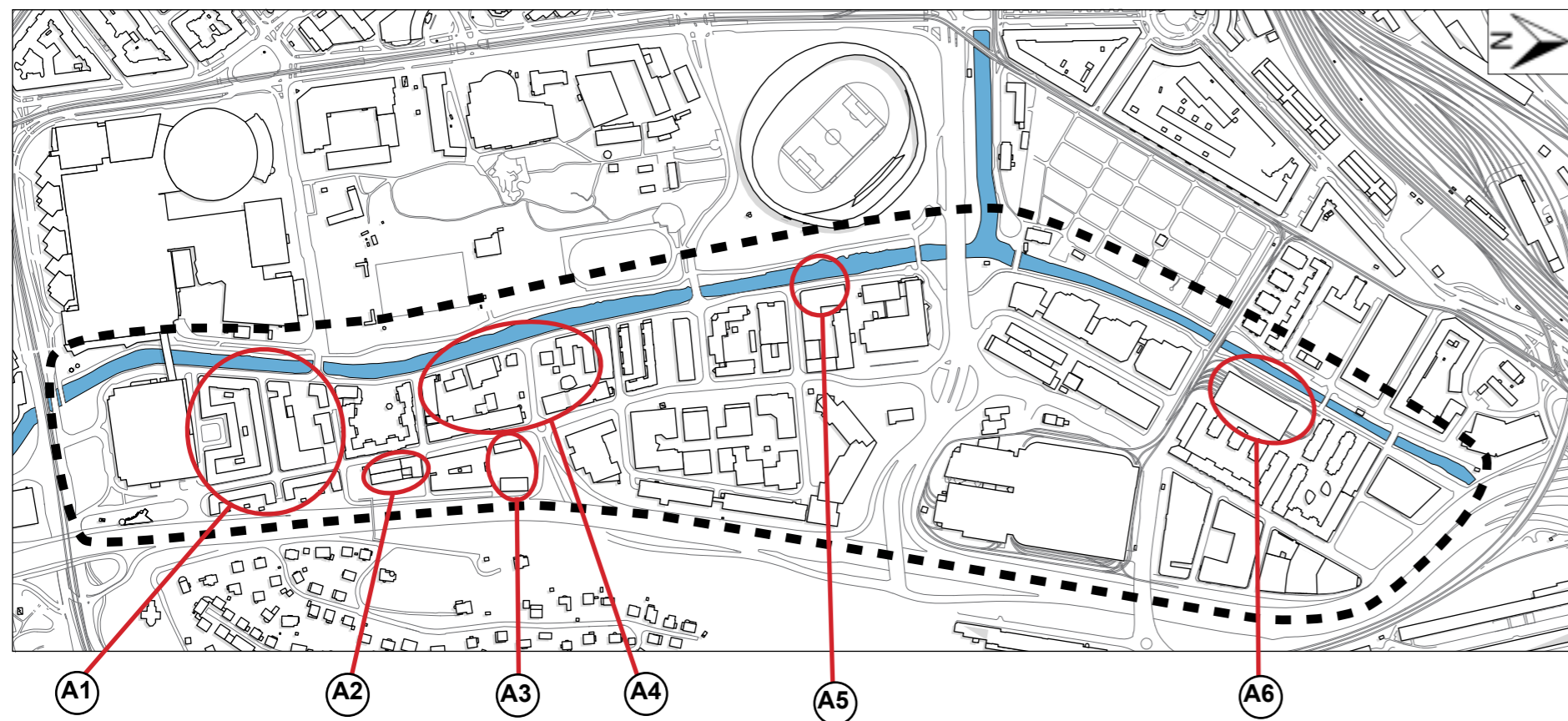
F. Landeriparker vid Stora Katrinelund i norr och Burgården i söder. På karta från 1700-talet ses gestaltade "plantager" på landerimarkerna ned mot åkanten. Redan på 1600-talet skall en större trädgård ha funnits vid Stora Katrinelund. Delar av de gamla landerimarkerna användes efter att ha kommit i stadens ägo i början av 1900-talet för Burgårdens koloniträdgårdar. Nödbostäder uppfördes på delar av området efter första världskriget. Kolonin revs på 1950-talet till förmån för byggnadet av Valhallabadet.

E. Gullbergsån invid Gubbero, 1929.

F. Landeristrukturer från Rotekarta 1888.

Historiska stadsrum

På Gårda finns ett flertal bevarade historiska stadsrum från slutet av 1800-talet fram till 1960-talet med olika karaktärer och upplevelsemässiga kvaliteter. Häri inbegrips såväl bostadshus som före detta fabriks- och verksamhetslokaler. Illustrationen ovan visar den ungefärliga avgränsningen för ett urval historiska stadsrum med delvis olika karaktär som både förmedlar en autentisk historisk dimension och har stora upplevelsemässiga värden.

Vad gäller innehållsrika historiska stadsrum intar den väl sammanhållna industribebyggelsen mellan Fabriksgatan och Åvägen på södra Gårda en

särställning. Detta kommer till uttryck bland annat i antalet bevarade äldre byggnader, deras utpekade och delvis lagskyddade kulturhistoriska värden och inte minst i fråga om byggnadernas samverkande berättarpotentialer och identitetsskapande funktioner för hela Gårdaområdet. För flera av delområdena gäller att bebyggelsen är placerad i fastighetsgräns mot gatan, vilket är en viktig karaktärsskapande egenskap som skapar täta stadsrum.

A.1. Övergripande karaktär

Längst i söder återfinns tre kvarter med landshövdingehus, som tillsammans med Apoterkanes gamla vattenfabrik utgör ett historiskt stadsrum av ett slag som är tämligen unikt i Göteborg. Landshövdingehusens och industribyggnadens patinerade uttryck med ursprungliga fönster, dörrar och fasadmateriäl i trä och tegel ger en såväl visuell som fysisk koppling till tidigare epoker och representerar den för Gårda så typiska funktionsblandningen med fabriker placerade intill bostadshus. Avsaknaden av grönska längs den låga, täta, lite kårva delen av Fabriksgatan förstärker intrycket av att vi har att göra med resterna av det gamla fabriks- och arbetarsamhället Gårda. Här är miljön inte prydd tillrättalagd och nyputsad, vilket har ett pedagogiskt värde och ger miljön en särskild autenticitet. I söder möter stadsrummet det välgestaltade å-rummet vilket lokalt ger uttryck för ett mer idylliskt stämningsläge. Helhetsmiljön är lättläst och har stor berättarpotential rörande det tidiga 1900-talets fabriks- och bostadsbyggande på Gårda, först som municipalsamhälle och sen som ny stadsdel i Göteborg. I stadsrummet finns unika upplevelsemässiga värden som lättillgängligt förmedlar en genuin historisk stämning som minner om det vardagliga livet i en funktionsblandad äldre arbetarstadsdel.

Särskilt viktiga komponenter

- Kvarterstrukturen med täta gaturum, mötet med ån via kajkanten samt tydliga gårdsrum. Markbehandlingen med många hårdgjorda ytor
- Blandning av byggnadsfunktioner med ett sammanhållet tidstypiskt uttryck i fråga om skala och materialitet
- Arkitektoniska element: tegeltäckta brutna tak, avfasade hörn, äldre fönster och portar i trä samt fasader och dekorer i tegel, trä och puts

Ovan: Fabriksgatan sedd från söder. Nedan: Fd Apotekarnes. Vänster: Kv *Neptunus*.

A.2. Övergripande karaktär

Strax norr om bostadskvarteren i söder återfinns ett halvt kvarter som består av f.d. Skarstedts kartongfabrik från 1920-talet, med ett fabriks- och kontorshus direkt intill ett bostads- och kontorshus. Byggnaderna bär spår av decenniernas användning med igensatta dörröppningar som vittnar om att verksamheter utvecklats och ändrats. Den välbevarade karaktären med dovt färgsatta, nötta, putsade fasader och äldre fönster och portar gör byggnaderna till en direkllänk bakåt i tiden. Här blir Gårdas industriella historia påtaglig och de båda byggnaderna har avgörande betydelse för såväl upplevelsen av som förståelsen för vad som tidigare varit. I stadsrummet finns unika upplevelsemässiga värden som förmedlar en förtätad, historisk stämning där associationerna går till arbete, småskalig fabriksverksamhet och en värld med nära till det mesta. Den kärva miljön utan grönska bidrar till verksamhetsprägel och byggnadernas patina förstärker upplevelsen av ett autentiskt historiskt stadsrum. Berättarpotentialen rör i första hand det vardagliga livet i en äldre arbetarstadsdel med den för Gårda så typiska funktionsblandningen med fabriker placerade intill bostadshus.

Särskilt viktiga komponenter

- Kvartersstrukturen med ett tätt gaturum och gaturum med många hårdgjorda ytor
- Funktionsblandning med ett sammanhållet historiskt uttryck med rustika, patinerade fasader med tydlig koppling till det äldre fabriksamhället Gårda
- Arkitektoniska element: Tegeltäckta brutet tak, avfasat hörn, äldre fönster och portar i trä samt fasader och dekorer i smide och puts

Ovan vänster: Fabriksgatan sedd från norr. Övriga foton: Kvarteret XX.

Överst till vänster: Gymnastiksalen. Överst till höger: Skolbyggnaden. Ovan: Skolgården med trädraden mot Blekeallén i fonden.

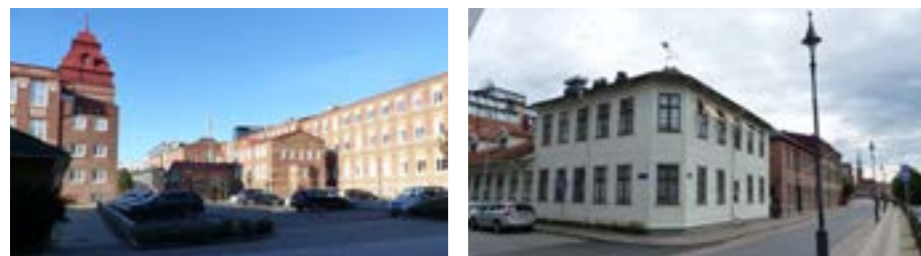

A.3. Övergripande karaktär

Gårda före detta folkskola med tillhörande gymnastiksal utgör ett eget historiskt rum som domineras av de två byggnadernas exteriört mycket välbevarade karaktär och representativa uttryck. Skolhusets massiva och omsorgsfullt utformade tegelfasader i gult och rött samspelar verkningsfullt med gymnastiksalens 1920-talsklassicism med fasader i ljusmålad träpanel. Den f.d skolgården ramar åt norr in av en enkel trädrad mot Blekeallén, men då hela ytan mellan husen används som parkering blir den historiska miljön svårläst och upplevelsevärde förminsas. Berättarpotentialen rör den offentliga delen av samhällslivet på Gårda, om karaktärsdaning och utbildningsväsendets betydelse med början under tiden som municipalsamhälle. Byggnaderna av stor betydelse för förståelsen av det liv som här levdes och viktiga symboler för Gårdas identitet.

Särskilt viktiga komponenter

- De tidstypiska, men sinsemellan olika, byggnadernas utrycksfulla samspel från var sida om den f.d. skolgårdens öppna rumslighet
- Arkitektoniska element: plåttäckta brutna tak, äldre fönster och portar i trä samt fasader och dekorer i tegel och trä
- Den enkelsidiga allén mot Blekeallén

A.4. Övergripande karaktär

Kvarteren Lammet och Bleket på södra Gårda domineras av en rik ensemble av varierad äldre fabriksbebyggelse. Stadsrummet präglas av samspelet mellan å-rummet med stensködd kaj, stenlagd gata och de individuella byggnadernas samlade materialverkan. Här finns såväl omsorgsfullt utformade monumentala fasader i tegel som lägre träbebyggelse med fasader målade med ljus oljefärg och röd slamfärg. Gemensamt för dem alla är närheten till Mölndalsån, som är själva förutsättningen för industrins uppkomst just här. Det finns stor berättarpotential rörande textilindustrins tidiga skede i Göteborgsområdet samt Gårdas egna industrikronologi där bebyggelsen speglar olika tiders behov av lokaler och rådande stilideal. De historiska kopplingarna direkt till Gårdas industriella bakgrund är lättillgängliga med ett stort pedagogiskt värde. Stämningen i denna ålderdomligt utformade verksamhets- och stadsmiljö är särpräglad - så innehållsrika och välbevarade historiska upplevelserum är ovanliga i Göteborg. Idag upplevs här bitvis en pittoresk, närmast tillrättalagd, atmosfär som rimligen står i bjärt kontrast till hur det var då alla verksamheter var i full gång i början av 1900-talet. De insprängda grönstrukturerna har en historisk kontinuitet och bidrar starkt till upplevelsen av helhetsmiljön.

Särskilt viktiga komponenter

- Kvarterstrukturen med täta gaturum, mötet med ån via kajkanten samt tydliga gårdsrum
- Helhetsmiljöns stämningsfullt historiska karaktär med byggnader, plank, staket, kajskoning och markbeläggning i gedigna naturmaterial
- Arkitektoniska element: brutna tak täckta med papp, plåt och tegel, äldre fönster och portar i trä samt fasader och dekorer i tegel, smide och trä
- De insprängda grönstrukturerna, exempelvis vid Remfabriken

A.5. Övergripande karaktär

Vid Åvägens norra del återfinns ett väl avgränsat historiskt stadsrum intill två äldre tegelbyggnader placerade tätt inpå den smala gatan, gränsande direkt till den stensködda kajen och det lite vildvuxna å-rummet. Stadsrummets möte med, det industrihistoriskt så fundamentala, å-rummet utgör tillsammans med byggnadernas individuella uttryck men mycket väl sammanhållna karaktär och samspelande materialverkan bärande delar i upplevelsen av denna historiska miljö. Det finns stor berättarpotential rörande Gårdas industrihistoria där bebyggelsen speglar olika tiders behov av lokaler och rådande stilideal. Stadsrummets med dess närmast lågmälda gestaltning ut mot å-rummet präglas av fint avstämda och gedigna materialval vilket ger miljön en stillsam och rofylld stämning med stort upplevelsevärde.

Särskilt viktiga komponenter

- Kvarterstrukturen med täta gaturum och mötet med ån via kajkanten
- Det sammanhållna uttrycket med byggnadernas inbördes samverkan
- Arkitektoniska element: flacka tak, avfasat hörn, äldre fönster och portar i trä samt fasader och dekorer i gult tegel, sten, koppar och trä

A.6. Övergripande karaktär

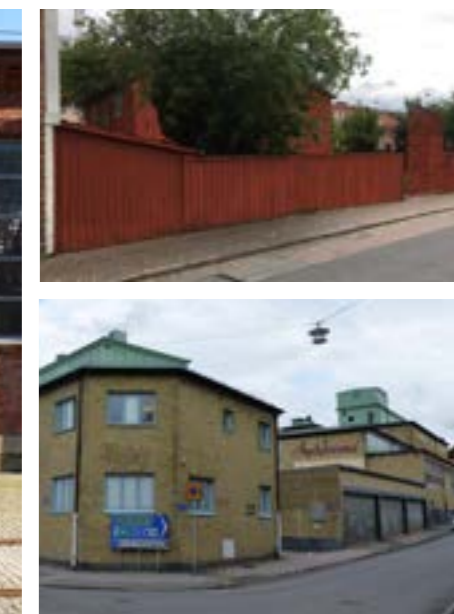
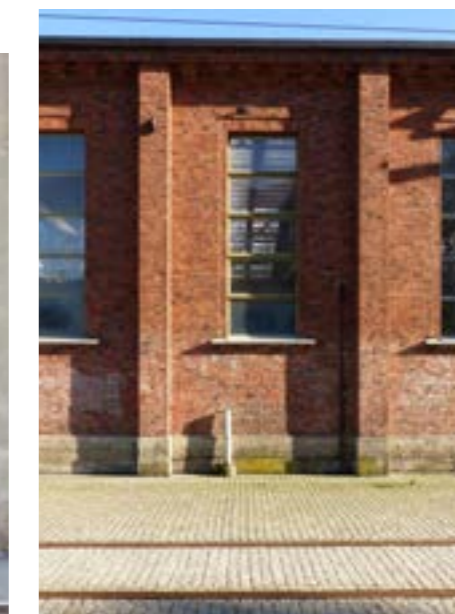
Spårvagnshallen, Gårdahallen, ligger i dag som en självständig historisk ankarpunkt i det diversifierade Norra Gårda, där merparten av dagens bebyggelse tillkommit från 1960-talet och framåt. Gårdahallens utsträckta långsida möter upp å-rummet och bildar ett välavgränsat historiskt rum där byggnadens rustika tegelfasad och äldre fönster tillsammans med spårområdet med markbeläggning av smågatsten och årummets grönska innebär stora upplevelsevärden associerade till det äldre fabrikkssamhället med teglfabriker längs ån. Vagnhallen och de stora öppna spårytorna har berättarpotential rörande spårvägens utveckling i stadsdelen Gårda strax efter inkorporeringen. Byggnaden berättar också om det typiska byggnadsskicket med välarbetade större verksamhetsbyggnader i rött tegel.

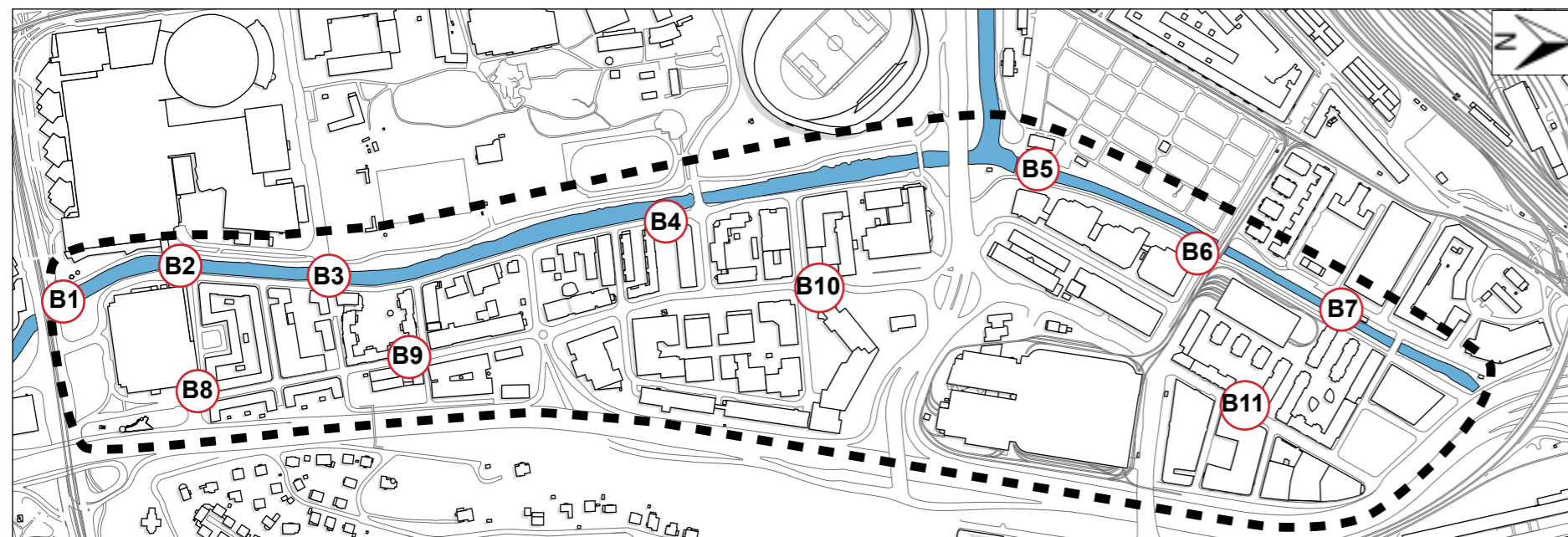
Särskilt viktiga komponenter

- Miljöns historiska karaktär med patinerat tegel och trä samt spårområdet med markbeläggning av smågatsten
- Arkitektoniska element: äldre fönster och portar i trä samt fasader med trappstegsgavlar, gesimser och pilastrar i tegel.

Bildexempel på karaktärskapande element

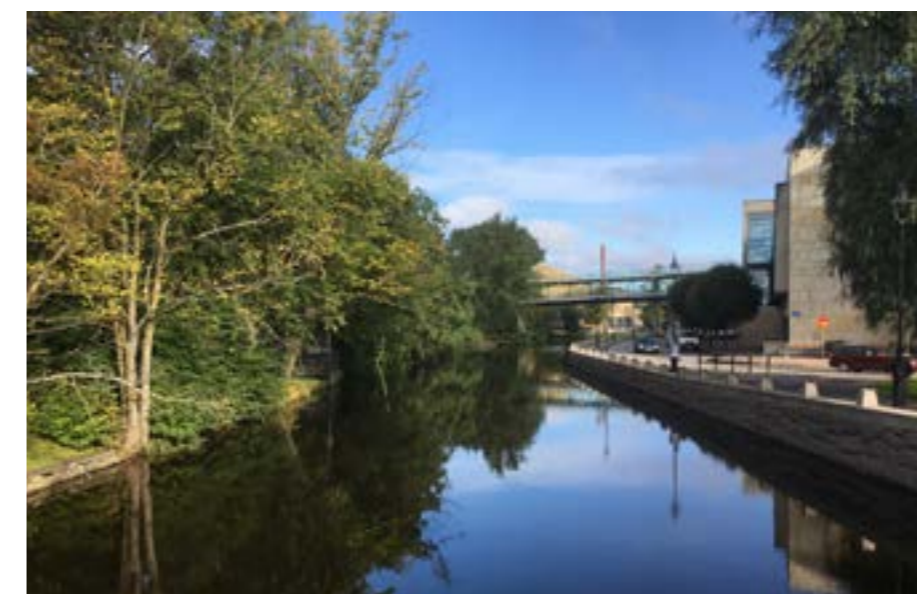
Utvalda sekvenser

Följande sekvenser har valts ut för att de bedöms vara värdefulla vid en upplevelsebaserad beskrivning av Gårdas olika karaktärer och kvaliteter. De sammantagna upplevelsena av dessa miljöer skiftar mycket beroende på var man placerar sig och vilket utsnitt man väljer. Vad som framstår som framträdande från en betraktelsepunkt kan således vara helt osynligt från en annan strax intill. Särskilt de gröna inslagens betydelse förändras påtagligt beroende på årstid. Också aktuell väderlek inverkar i hög grad på upplevelsen, medan annat - som skala, strukturer och material - är mer konstanta. Beskrivningen har delats in med underrubriker, för att göra dem överskådliga och i någon mån jämförbara med varandra:

- **Övergripande beskrivning**
- **Morfologi**
- **Stämningsskapande komponenter**

Så här beskriver Fredberg en sekvens längs Mölndalsån vid Gårda år 1921:

”Gå vi över en av broarna vid Katrinelund, vilka förmedla trafiken mellan Gårda och staden, befinna vi oss på Mölndalsåns västra strand. Härifrån öppna sig vattendragets måleriska perspektiv åt var sitt håll. Intressantast är åsträckan mellan Underås bro och Stampen. Strandpartierna med sina träd och buskar äro ofantligt pittoreska, mindre kanske sedan hösten avlövad dem, än om somrarna, när de stå lummigt gröna. Sakta rinner ån mellan frodiga kålgårdar och gröna ängar. Kolonitädgårdarnas brokiga leksakshus lysa på långt håll. Vid Dämnet forsar vattnet efter starka regnflöden så att skummet yr. Mitt emot ligger Kamgarnsspinneriets väldiga komplex och Tomtens idylliska fabriksområde.”

Fotopunkt B1, norrut från Underåsbron.

B1. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett inbäddat, intimt och till synes rofyllt utsnitt dominerat av Mölndalsåns här relativt breda vattenspegel. Åt väster återfinns en sluttande grön strandskoning som avgränsar å-rummet mot en angränsande GC-bana utlagd parallellt med ån. Åt öster återfinns den upphöjda murade kajskoning som avgränsar å-rummet mot direkt angränsande gångbana och Ävägen, och där innanför återfinns bebyggelsen - här i form av det i diskret verkande Focushuset. Å-rummets svängda form gör att vyn sluts vid en ansamling av gula tegelfasader med en uppstickande skorstenstopp där ån kröker snävt österut. Skalan på såväl växtlighet och bebyggelse är måttlig och rummet upplevs som förhållandevis öppet.

Grönstruktur

- Åt väster är å-rummet avskärmat av en närmast påträngande, tät grönska med uppväxta träd och buskar invid åkanten. Växtligheten står i nära kontakt med vattenytan och trädens kronor viker sig ut över vattenspegeln och reflekteras tydligt. Upplevelsen är att å-rummet är omslutet av en betydligt mer kompakt och utbredd grönska än den faktiskt smala remsa det är.

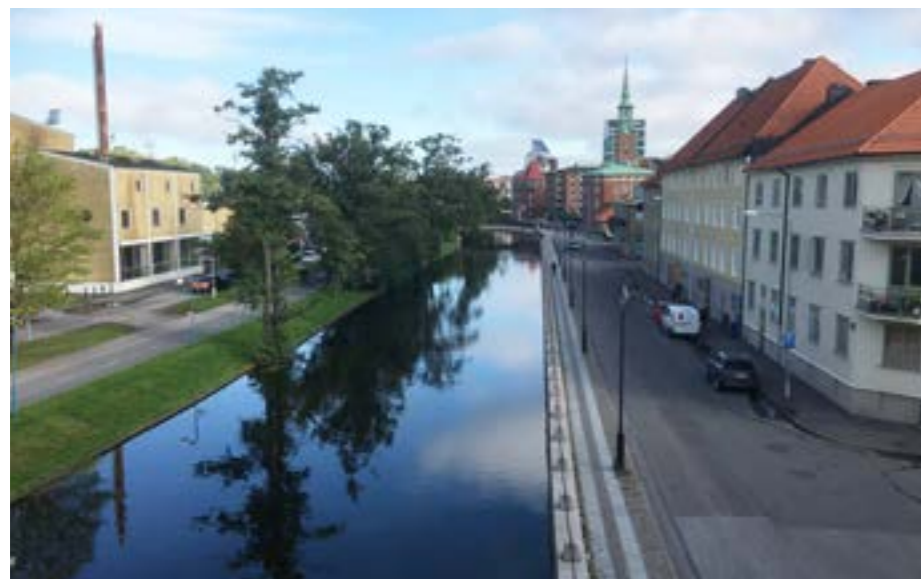
- Åt öster invid Focushuset syns i förgrunden en liten del av ett öppet stadsrum med hårdgjorda ytor, gräsytor samt ett mindre antal solitära träd. Här skimtar även större träd med mer parkkaraktär, som troligen hör till de villor som tidigare legat på platsen. Kontrasten mot västra åkantens prunkande, täta inramning är påtaglig.

Morfologi

- I förgrunden ses Focushusets massiva men uppbrutna volym med snedställt och skarpt sydvästhorn som skjuter ut likt en kil och smalnar av det dittills utfallande och rymliga gaturummet. Byggnadens strama fasad i ljus gul sandsten an knyter visuellt till den gula tegelbebyggelsen vid Valhallabadet som är synligt i fonden. Badhuskomplexet är på grund av å-rummets krökning svårt att placera rumsligt i relation till ån, vilket skapar en spännande ovisshet över hur stadsrum och å-rum längre norrut är organiserade.
- Den planskilda inglasade gångbron mellan Focushuset och Mässan binder på ett förtjänstfullt sätt fysiskt ihop de bägge områdena på ömse sidor om ån. Med dess påtagligt moderna uttryck och förhöjda placering är bron att betrakta som ett mycket avvikande morfologiskt element i aktuell sekvens av å-rummet.
- Stadsrummet som helhet upplevs i den aktuella sekvensen som lite ostrukturerat, där den östra sidans tämligen öppna rumslighet utgör en kontrast till västra sidans täta, närmast skogsliknande åkant. De synliga bebyggda inslagen är fåtaliga, då Ävägen följer ån i en skarp krök och därmed döljer bakomvarande kvartersbebyggelse i norr.

Stämningsskapande komponenter

- Å-rummets vattenspegel och de gröna inslagen fungerar i någon mån som en slags entré till åstråket vid Gårda och utgör ett rofyllt inslag som bidrar till en oväntat lantlig stämning, som är av stort värde i den i övrigt hårgjorda, infrastrukturtäta och hektiska stadsmiljö som angränsar direkt i söder.
- Kajskoningen av rustikt bearbetade granitskivor är i ovankant försedd med kantiga, låga stenpollare. Dessa är sinsemellan förbundna med grova svartmålade kedjor. Den stenskodda kajen ramar effektivt in å-rummet, och dess utseende anknyter till ett välkänt äldre utförande för stenkajer i Göteborg, och gör att Mölndalsån just här påminner om vallgraven i innerstaden.

Fotopunkt B2, norrut från den höga gångbron mellan Focushuset och Mässan.

B2. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett mycket variationsrikt miljösammanhang med ”kanalstadskaraktär” kring det långsträckta å-rummet som här präglas av ljus och rymd. Åt väster återfinns en flack grässlänt som sträcker sig från GC-banan ända ned till vatenytan. Längre norrut ramas å-rummet in av Valhallabadets ljusa fasader och en enkel rad uppväxta träd vid åkanten. Åt öster präglas sekvensen av stråket Åvägen och den rad av byggnader som likt en ridå får hela gaturummet att upplevas som integrerat i det breda å-rummet. Gångbanan och bilvägen avgränsas mot å-rummet av den långsträckta räta kajkanten med dess stenpollare och kedjor. Den djupa vyn sluts i en fond av grönska och en grupp fasader i rött tegel bakom Valhallabron, där å-rummet kröker kraftigt åt väster. I sekvensen upplevs himlen och ån samspela, och reflektionen i vattenytan ger liv och ljus åt omgivningen. De ljusa träfasaderna och koppartaken framhäver tegeltakens och -fasadernas intensiva kulörer.

Grönstruktur

- Åt väster står stora delar av å-rummet i såväl visuell som fysisk förbindelse med omgivningen via en låg och öppen grässlänt. Längre norrut är slänten beväxt med en tät trädrad närmast ån, vilket lokalt skärmar av å-rummet visuellt mot det bakomvarande Valhallaområdet. Åt öster uppfattas ingen grönska alls i vyn.

Morfologi

- I förgrunden öster om ån ses en rad med landshövdingehus om 3-4 våningar. Byggnadernas samverkande gestaltning speglar en traditionell trähusgrammatik med ljust målade panelfasader, regelbunden fönstersättning och valmade röda tegeltak. Husens välavvägd variation ifråga om höjd och takvinkel förstärker intrycket av en äldre stadsstruktur med småskalig fastighetsindelning.
- Längst norrut ses ett tätt kluster av lådformade byggnader om 5-6 våningar med fasader i rött tegel, minnande om det tidiga 1900-talets fabriksarkitektur. Den sammanhållna byggnadsskalan bryts upp av några få påtagligt högt uppstickande vertikala element i form av klocktornet vid f.d. Tomtens fabriker, Skanska-skrapan och längst bak i fonden ”Canonhuset”. Till skillnad från de sentida höghusen upplevs klocktornet, med dess tegelröda och koppargröna uttryck, som mycket välintegrerat i bebyggelsesammanhanget.
- Den långsträckta ridå av bebyggelse av olika typ som flankerar ån mot öster upplevs, trots gaturummets relativt tilltagna bredd, som stående tätt inpå kajkanten. Bebyggelsen upplevs som sammanhängande och tät och den bildar, tillsammans med Valhallabadet på andra sidan, en verkningsfull inramning som ger en närmast privat karaktär åt såväl Åvägen som hela det vidsträckta å-rummet i den aktuella sekvensen. Den måttliga skalan bidrar till överblick och orienterbarhet.

- Väster om ån ses en remsa asfalterad parkeringsyta invid Valhallabadet med dess tidstypiska, tydligt rytmiserade fasader i gult tegel med inslag av släta ljusa betongfält. Den fabriksliknande arkitekturen, och inte minst den högt uppstickande roströda skorstenen, anknyter visuellt och tematiskt till Gårdas äldre industriella karaktär.

Stämningsskapande komponenter

- Å-rummets vidsträckt vattenspegel, flankerad av varierad grönska i form av öppna gräsytor och uppväxta träd, bidrar med rekreativa och estetiska värden och bidrar till en ”kanalstadskaraktär” likt i Göteborgs innerstad.
- Kajskoningen är utförd i sten med pollare och grova svartmålade kedjor, dekorativa gjutna lyktstolpar samt gångbana med en för Göteborg typisk markbeläggning med släta granithällar och smågatsten.
- Vattenspegel, kajskoning, traditionellt utformade gatlyktor, markbeläggning av sten samt byggnadsfasader i trä och tegel förstärker Åvägens i denna sekvens pittoreska stämning och äldre karaktär, där ”störande” modernare inslag i stort sett saknas.

Fotopunkt B3, norrut från Valhallabron.

B3. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett väl avgränsat miljösammanhang där å-rummet präglas av ett kontrastrikt spel mellan frodig vegetation med stor skuggverkan på ena sidan ån, och på den andra en luftigare rumslighet med den mjukt böljande Åvägen framför kompakta fristående byggnadsvolymer som avtecknar sig mot en rymlig himmelsfond. Gångbanan och bilvägen avgränsas mot å-rummet av den organiskt svängda kajkanten, som i förgrunden är försedd med ett enkelt smidesräcke och längre norrut med stenpollare och kedjor. Vyn sluts i grönska där å-rummet svänger västerut bakom ett framkjutande grenverk.

Grönstruktur

- Åt väster är å-rummet inramat av en tät, något lägre vegetation som sväller ut över åkanten och döljer denna under lövkronorna. Träden skymmer i det aktuella utsnittet helt den bakomvarande GC-banan och den stora parkeringsplatsen vid Valhalla, och gör att å-rummet upplevs som smalt. Åt öster uppfattas en grönsstruktur i form av häckar och prydnadsträd på en terrasserad gård, men gaturummet är i övrigt utan grönska.

Morfologi

- Öster om ån ses en ridå av byggnader med en sammanhållen skala om 4-5 våningar. Byggnadernas övergripande samverkande gestaltning med fasader av rött tegel, regelbunden fönstersättning med ljusa fönster och så gott som platta tak minner om det tidiga 1900-talets fabriksarkitektur.
- På grund av å-rummets krökning påverkas perspektivet och siktlinjerna så att bebyggelsen, något överraskande, upplevs som tät och förhållandevis låg, där de lådformade byggnadskropparna tecknar sina skarpskurna siluetter mot en utfallande öppen himmel. Det visuella intrycket är motsägelsefullt, då bebyggelsen de facto utgörs av bastanta individuella volymer med fritt placerade byggnadskroppar.
- Tegelbyggnaderna bidrar tillsammans med den täta grönskan till en stämingsfull och effektiv inramning som ger en privat och intim karaktär åt hela å-rummet i den aktuella sekvensen. Å-rummets svängda form skapar en vy med liten djupverkan, där tegelbyggnaderna längre bak i fonden upplevs stå placerade direkt inpå kajskoningen trots att Åvägens gaturum även där är relativt brett.

Stämningsskapande komponenter

- Tät, närmast påträngande, grönska i form av uppväxta träd ramar in å-rummet med dess mjukt böljande vattenspegel och bidrar med rekreativa och estetiska värden.
- Kajskoningen är utförd i sten med pollare och grova svartmålade kedjor.
- Dekorativt utsmyckade gjutna lyktstolpar.
- Gångbana med för Göteborg typisk markbeläggning med släta granithällar och smågatsten.
- Vattenspegel, kajskoning, traditionellt utformade gatlyktor, markbeläggning av sten samt byggnadsfasader i rött tegel, förstärker Åvägens äldre karaktär med koppling till det tidiga 1900-talets industrisamhälle längs ån.

Fotopunkt B4, söderut från Gårdabron.

B4. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett variationsrikt miljösammanhang som präglas av ljus och rymd, där å-rummets inramning längs sidorna förstärks som reflektioner i den räta vattenspegeln. Åt väster återfinns grönska med uppväxta träd som till stora delar avskärmar ån mot omgivningarna. Åt öster flankeras Åvägen av en tät stadssiluett med byggnader av olika ålder, storlek och uttryck. Gångbanan och bilvägen avgränsas mot å-rummet av den långsträckt räta kajkanten med dess stenpollare och kedjor. Den påtagligt djupa vyn sluts där å-rummet kröker västerut av en fond av grönska och en grupp fasader i rött tegel, där klocktornet intar en visuellt dominerande ställning. Bebyggelsens avtrappning i höjd gör att ned ljuset leds ned till ån, där det reflekteras och tillsammans med grönskans livfulla former skapar variation och liv.

Grönstruktur

- Åt väster är å-rummet kompakt inbäddat av tät vegetation med uppväxta träd som sväller ut över åkanten, som bitvis döljs helt under lövkronorna. Träden skymmer i det aktuella utsnittet den bakomvarande GC-banan och Valhalla idrottsplats, och gör att det räta å-rummet upplevs som relativt smalt.

- Åt öster uppfattas en mindre grönstruktur i förgrunden i form av några uppväxta träd placerade intill det närmsta huset. Dessa träd anknyter visuellt till grönskan på västra sidan, vilket förstärker kopplingen över ån mellan Gårda och Valhallaområdet.

Morfologi

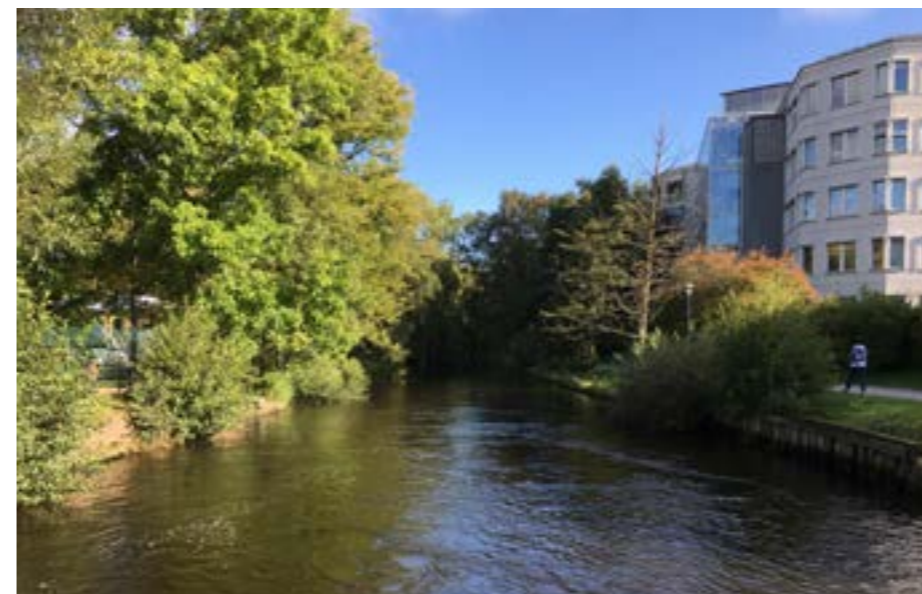
- I förgrunden öster om ån ses ett byggnadskomplex i form av ett nyare bostadshus om 5-7 våningar, åt gatan uppbrutet i flera volymer. De kantiga volymerna vänder sna putsade vita kortsidor mot ån. Tack vare den nedtrappade skalan upplevs byggnaderna inordna sig väl i å-rummets struktur. Längre söderut tar ett stadsrum med annan karaktär vid, där lägre byggnader placerats tätt intill varandra med långsidan mot Åvägen och antyder en bevarad äldre stadstruktur med mer småskalig fastighetsindelning.

- Längst i söder anas byggnader med fasader i rött tegel belägna i anslutning till det uppstickande klocktornet vid f.d. Tomtens fabriker. Att å-rummet nästan omärkbart svänger tvärt åt väster i fonden och försvinner in bakom grönska innebär att klocktornet är svårt att placera i relation till ån och skapar en spänning kring hur rumsligheterna längre söderut är organiserade.

- Den långsträckt ridå av bebyggelse av olika typ som flankerar ån mot öster upplevs som stående tätt inpå kajkanten. Bebyggelsen framstår som sammanhängande och tät och bildar, tillsammans med grönskan på andra sidan, en verkningsfull inramning som ger en närmast privat karaktär åt såväl Åvägen som hela det långsträckt å-rummet i den aktuella sekvensen.

Stämningsskapande komponenter

- Tät, närmast påträngande, grönska i form av uppväxta träd ramar in å-rummet och bidrar med rekreativa och estetiska värden.
- Kajskoningen är utförd i sten med pollare och grova svartmålade kedjor.
- Dekorativt utsmyckade gjutna lyktstolpar.
- Gångbana med för Göteborg typisk markbeläggning med släta granithällar och smågatsten.
- Vattenspegel, kajskoning, traditionellt utformade gatlyktor, markbeläggning av sten samt byggnadsfasader i rött tegel, förstärker Åvägens äldre karaktär med koppling till det tidiga 1900-talets industrisamhälle längs ån.

Fotopunkt B5, norrut från Dämmebron.

B5. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett väl avgränsat miljösammanhang där det brusande å-rummet domineras av riklig vegetation på bägge sidor av ån. I förgrunden ses ett avsnitt av den smala GC-bana som här ersatt Åvägen som kommunikationsstråk längs åns östra kant. GC-banan avgränsas mot å-rummet av en grässlant avslutad med en spontning av trä, som norrut ersätts av en naturlig strandkant likt vid ån västra sida. Intill gc-banan ses delar av en stor modern kontorsbyggnad som omsluts av tät grönska och försvinner utom synhåll. Åt öster anas, genom trädens lövverk, en mindre byggnad på Stampens kyrkogård. Den påtagligt grunda vyn sluts i en skuggad, skogsliknande grön fond där lövkronornas siluett avtecknar sig mot en rymlig himmelsfond. Vattnet som strömmar mot ett tunnelliknande grönt valv ger en aning om något okänt där bortom, vilket skapar ett moment av spänning.

Grönstruktur

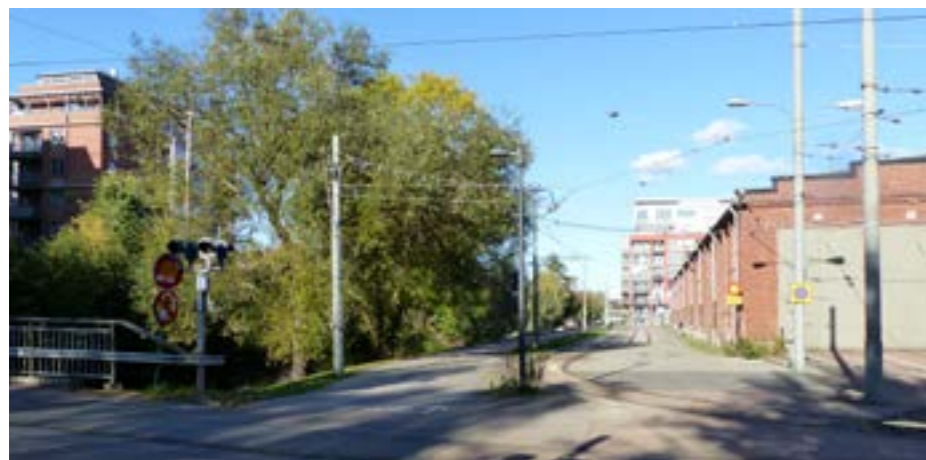
- Åt väster är å-rummet kompakt inbäddat av en något vildvuxen vegetation med uppväxta träd och buskar som växer nära inpå vattenspegeln och här skymmer det mesta av den bakomvarande kyrkogården. Även åt öster återfinns tät vegetation av träd och buskar, vilket innebär att hela å-rummet är inbäddat i kompakt grönska och upplevs som smalt och ringlande. Vegetationen förstärker kopplingen över ån mellan norra Gårda och Stampens kyrkogård och ger intryck av ett betydligt mindre bebyggt och stadsmässigt sammanhang än vad det faktiskt är. Den vildvuxna, täta vegetationen tillsammans med den strömmande vattenspegeln och de naturliga strandkanterna gör att å-rummet har något av karaktären hos en forsande älv omgiven av skog. Naturupplevelsen är oväntat stämningsfull med tanke på att sekvensen inbegriper den såvligt framflytande och överlag tätt kringbyggda Gullbergsån i centrala Göteborg.

Morfologi

- Öster om ån återfinns den enda byggnad som ses i den här aktuella sekvensen i form av en relativt modern kontorsbyggnad om 5-6 våningar. Byggnadskroppen som är tätt placerad intill GC-banan och åkanten tycks vara uppbruten i flera sammankopplade volymer med ljusa fasader och ett variationsrikt och assymetriskt uttryck. I förgrunden träder en mångkantig burspråksliknande volym fram med tät och regelbunden fönstersättning. Byggnadens flacka tak bildar tillsammans med angränsande trädkronor en sammanhållen och tydlig siluett mot himlen. Avsaknaden av annan bebyggelse att relatera till samt den utbredda grönska som omger byggnaden gör att dess fysiska utbredning och höjd blir svår att tyda. Sannantaget upplevs byggnaden som relativt väl inordnad i det intima årummet, som dock domineras av just avsaknaden av bebyggelse.

Stämningsskapande komponenter

- Uppväxta träd på bägge sidor ån ramar verkningsfullt in å-rummet och bidrar med rekreativa och estetiska värden. Den vildvuxna vegetationen tillsammans med den strömmande vattenspegeln och de naturliga strandkanterna ger en oväntat stämningsfull naturupplevelse mitt i staden

Fotopunkt B6, norrut från J. Sigfrid Edströms gata.

B6. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett stadssammanhang som präglas av en obruten lång siktlinje åt norr och en öppen, lite upplöst struktur med något av en baksideskaraktär. Åt väster ses en hög tegelbyggnad som delvis döljs bakom en rad med uppväxta träd och buskar invid ån. Å-rummet angränsar till en GC-bana som står i förbindelse med ån via en brant grässlånt. Åt öster ses den karaktärsskapande gamla spårvagnshallen, vars tegelfasader ger en historisk förankring och materialitet till helhetsmiljön. Intill vagnhallen återfinns ett vagt definierat, öppet spårrområde med beläggning av smågatsten som endast avgränsas mot GC-banan av en smal gräsremsa. Längst i norr reser sig ett storskaligt bostadshus vars klossliknande, skarpa konturer avtecknar sig mot himlen. Den påtagligt djupa vyn sluts intill bostadshuset i norr där å-rummet försvinner i en låg fond av grönska.

Grönstruktur

- Å-rummet är i den aktuella sekvensen lågt beläget i förhållande till angränsande markytor och längs bägge sidor står uppväxta träd och buskar. Vegetationen står tätt inpå vattenytan på de gräsklädda branta slänter som utgör strandkanterna. Till skillnad mot vid många andra sträckor av å-stråket så är inte grönskan fullt så tät att den avskärmar å-rummet helt från omgivningarna, utan verkar främst som en välbehövlig inramning och visuell markering av den lågt belägna ån.

Morfologi

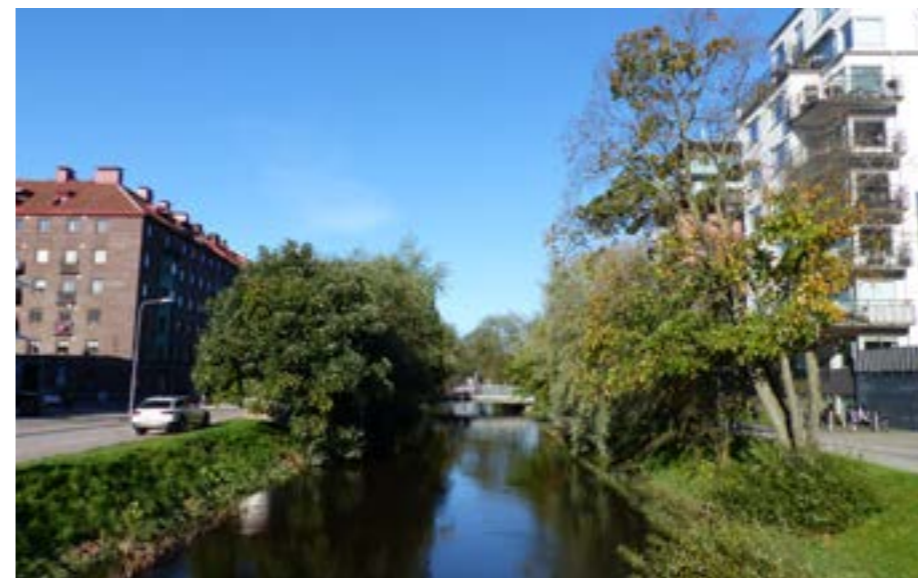
- I förgrunden öster om ån ses delar av södra gaveln på den gamla spårvagnshallen. Den låga och breda byggnaden är placerad med långsidan parallellt med å-rummet. Om man kommer tätt inpå vagnhallen ramar den effektivt in det öppna mellanrum mellan fasad och å-rum som inbegriper ett spårrområde och närmst ån en GC-bana. Med tanke på byggnadens låga höjd blir dock det omgivande öppnare och storskaligare stadsrummet åt öster påtagligt närvarande så snart man placerar sig en bit bort från vagnhallen. Byggnadens välarbetade exteriöra gestaltning, med fasader av schatterat handslaget rött tegel dekorerade med gesimser, pilastrar och trappstegsformade gavlar, fabriksliknande regelbunden fönsterställning och kraftiga gavelportar i trä, anknyter tematiskt och visuellt till Gårdas äldre industriella karaktär och ger en stark historisk förankring.

- Längst i norr domineras vyn av en bastant, hög byggnadsvolym av modernt och avskalat, närmast kubistiskt, utförande. Byggnaden har ljusa putsade fasader i vitt och rött och är försedd stora, fritt placerade fönsterpartier och utvändiga balkonger. Byggnadsvolymen framstår som storskalig i relation till den låga vagnhallen, och avsaknaden av ett direkt angränsande resligare bebyggelsesammanhang gör att den med sin individuella morfologi och exteriöra gestaltning upplevs som en visuellt framträdande solitär.

- Åt väster syns delar av en högre byggnadskropp belägen relativt nära årummet. Byggnadens tycks utgöras av uppbruten volym med fasader av rött tegel och flera utvändiga balkonger. Den förhållandevis höga byggnaden upplevs som relativt välintegrerad i å-rummet i den här aktuella sekvensen, mycket tack vare dess placering intill en rad uppväxta träd. Det röda fasadteglet anknyter till vagnhallen och kopplar visuellt ihop de bägge sidorna om ån.

Stämningsskapande komponenter

- Å-rummets vattenspegel, flankerad av grönska i form av branta grässlånter, uppväxta träd och buskar bidrar med rekreativa och estetiska värden.
- Vagnhallen med dess säregna, industrianknutna och patinerade exteriöra uttryck samt det tillhörande spårområdet med beläggning av smågatsten är en av få historiska bebyggelsestrukturer från tiden före 1950 som bevarats på norra Gårda.

Fotopunkt B7, norrut från GC-bron invid Sixten Camps gata.

B7. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett väl avgränsat, men likväl öppet och rymligt, miljösammanhang med det träd- och buskantade å-rummets raksträckta vattenspegel i fokus. Åt öster framträder delar av ett modernt vitt bostadshus placerat tätt intill GC-banan, bildande en verkningsfull inramning åt å-rummet. Åt väster ses i förgrunden en utfallande öppen yta med en bilväg som angränsar direkt till å-rummet. Strax norröver ses delar av ett äldre bostadskvarter med en kraftfull, mörk tegelvolym som bildar en kompakt ridå och med framförvarande träd ramar in delar av å-rummet åt väster. Vyn sluts i norr där en modern betongbro framför tät grönska utgör en låg fond mot den obrutna himlen. Sekvensen upplevs som mer rofylld och mindre intensiv än övriga delar av Gårda, sannolikt för att denna del präglas av bostäder snarare än verksamheter.

Grönstruktur

- Å-rummet är i den här aktuella sekvensen beläget lågt i förhållande till angränsande markytor, och strandkanterna utgörs av branta slänter. Längre åt norr är bägge sidor av ån inramad med uppväxta träd och buskar som står tätt inpå vattenytan och bitvis avskärmar å-rummet från GC-bana respektive bilväg.

Morfologi

- Åt öster framträder delar av en stor byggnadskropp med modernt uttryck med uppbrutna, lådformade volymer och putsade fasader i vitt och rött. Byggnaden är placerad direkt intill GC-banan tätt inpå å-rummet, mot vilket den vänder stora fönster och utvändiga balkonger. Den förhållandevis höga byggnaden upplevs, dels tack vare dess placering intill en rad uppväxta träd och dels tack vare det stora huset på motstående sida av ån, som höjdmässigt relativt välintegrerat i å-rummet i den här aktuella sekvensen. Med sina kritvita fasadytor upplevs byggnaden dock som en visuellt framträdande och avvikande solitär.

- Åt väster, norr om den öppna ytan intill bilvägen, återfinns delar av ett äldre bostadskvarter. Den i sekvensen mest synliga byggnaden är gestaltad med kraftfulla mörka tegefasader, tegeltäckt sadeltak och fönstersättning med symmetriska axlar. Den massiva, höga byggnaden är placerade relativt långt från å-rummet, men tillsammans med de uppväxta träden bildas en inramning som gör att å-rummet just i detta utsnitt ändå upplevs som förhållandevis intimt även längs västra sidan.

Stämningsskapande komponenter

- Å-rummets vattenspegel, flankerad av grönska i form av branta grässlånter, uppväxta träd och buskar bidrar med rekreativa och estetiska värden.
- Byggnaden väster om ån med dess traditionella grammatik med mörkt fasadtegel, brutet rött tegeltak och en regelbunden fönstersättning fungerar som en referens till Gårdas äldre tegelbebyggelse.

Fotopunkt B8, Fabriksgatan norrut vid korsningen med Underåsgatan.

B8. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett stadsmässigt historiskt präglad miljösammanhang, som domineras av en påtagligt lång och öppen siktlinje längs med Fabriksgatans raka sträckning norrut. Gatans bågiga sidor flankeras av de sammanhängande gatufasaderna hörande till husen i de bevarade äldre landshövdingehuskvarteren vid Gårdas början längst i söder. Vyn slutar i en låg fond med en mindre grönstruktur vid en punkt där Fabriksgatan kröker västerut. Avsaknaden av stora skyltar, reklam och andra stundom störande inslag skapar en miljö som upplevs som ett historiskt rum, som förmedlar en stämning av hur det var ”förr”. Den måttliga och gripbara skalan bidrar starkt till detta.

Grönstruktur

- Den enda grönstruktur som kan anas i den här aktuella sekvensen är en mindre ansamling av uppväxta träd längst bak i fonden. Utsnittet präglas i hög grad istället av avsaknaden av grönska.

Morfologi

- Utmed huvudstråket Fabriksgatans bågiga sidor återfinns i aktuellt utsnitt ett utbrett bebyggelsesammanhang med historiska kvaliteter, till övervägande delar i form av rutnätsplanerade bostadskvarter med landshövdingehus om 2-3 våningar uppförda på 1920-30-talen. Byggnaderna har en samverkande, enhetlig gestaltning inom en traditionell trähusgrammatik med ljusst målade panelfasader, regelbunden fönstersättning och flacka sadeltak. Den variation som förekommer i fråga om ex. fasaddetaljer och bottenvåningarnas utförande bidrar med dynamik och förstärker intrycket av en äldre stadstruktur med småskalig fastighetsindelning. De bågiga husen i förgrunden är försedda med brutna hörn vilket fungerar som en markering av denna södra ”huvudentré” in på Gårda.

- På gatans västra sida en bit norrut anas det tegelgula byggnadskomplexet vid f.d. Apotekarnes vattenfabrik. Byggnadens placering i gatuliv och dess måttliga skala ansluter till omgivande bebyggelse och den patinerade tegelfasaden är ett bevarat uttryck för Gårdas äldre industriella karaktär, vilket gör att fabriksbyggnadskomplexet integreras väl i och förstärker det historiskt präglade stadsutsnittet.

- Sammantaget har gaturummet i den här aktuella sekvensen en tydlig och lättorienterad kvartersstruktur tack vare en bevarad indelning enligt rutnätsplan. Byggnadskropparnas läge där de kvartersvis sammanhängande fasaderna är utdragna tätt in på trottoarena ramar in Fabriksgatan effektivt och skapar ett förhållandvis intimt gaturum, som ändå domineras av ljus och rymd tack vare byggnadernas låga höjd och den långa obrutna siktlinjen. Dagens avsaknad av publika verksamheter i bottenvåningarna innebär dock att trots ett väl avgränsat intimt gaturum så upplevs den hårdjorda miljön i utsnittet som aningen tom och steril.

Stämningsskapande komponenter

- Äldre, i det närmaste orörda, byggnader i 2-3 våningar med patinerade fasader i trä och tegel belägna tätt in på gatan förstärker upplevelsen av en sammanhållen, tät, historiskt stämningsfull stadsmiljö med hög autenticitet. Upplevelsen påverkas dock påtagligt negativt av alla bilar som i hög fart trafikerar Fabriksgatan.

Fotopunkt B9, Fabriksgatan söderut vid f.d. Skarstedts kartongfabrik.

B9. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett mycket väl avgränsat, tätt och stadsmässigt miljösammanhang domierat av en påtagligt lång och öppen siktlinje längs med Fabriksgatans raka sträckning söderut. Gatans bågiga sidor flankeras av rader av kvartersvist utbredda gatufasader hörande till den blandade bebyggelsen på södra Gårda. Den påtagligt djupa vyn följer Fabriksgatan och längre söderut och slutar i en diffust upplöst fond vid en punkt långt bortom stadsdelens utbredning. Tätheten, den måttliga skalan och den hårdgjorda utemiljön med sten- och tegelfasader i dova kulörer ger en stadsmässig miljö med starka associationer till äldre industriell verksamhet.

Grönstruktur

- Framför delar av fasaden i förgrunden öster om vägen återfinns en låg häck. I övrigt kan inga grönstrukturer uppfattas i den här aktuella sekvensen. Utsnittet präglas i hög grad av avsaknaden av grönska.

Morfologi

- Utmed huvudstråket Fabriksgatans sidor återfinns i aktuellt utsnitt ett variationsrikt bebyggelsesammanhang med relativt intakta rutnätsplanerade kvarter utlagda i slutet av 1800-talet. Längst söderut på bågiga sidor om

Fabriksgatan ses delar av de sista bevarade landshövdingehuskvarteren med hus som sträcker sig över hörnet vid tvärstråket Tritongatan. Byggnadernas traditionella trähusgrammatik inbegriper ljusst målade panelfasader, regelbunden fönstersättning och flacka, brutna tegeltäckta tak.

- I förgrunden på västra sidan om Fabriksgatan ses en bastant byggnad om 5-6 våningar som utgör ett helt kvarter. Byggnadens slutna gaufasad står tätt in på trottoaren och skapar en kompakt och mycket tydlig inramning åt gaturummet. Byggnadens storskalighet tonas effektivt ned då fasaden är uppbruten i mindre volymer med varierande fasadliv och takfotslinjer vilket gör att man läser byggnaden som flera individuella kroppar. De massiva, kraftfulla fasaderna av rött tegel med rustikt utseende an knyter visuellt och tematiskt till Gårdas industriella äldre karaktär och byggnaden är väl integrerad i den aktuella sekvensen.

- I förgrunden på östra sidan om Fabriksgatan ses delar av en byggnad som under lång tid inrymde såväl bostäder som Skarstedts kartongfabrik. Byggnadens putsade gatufasad står tätt in på trottoaren och ramar in gaturummet åt öster. Byggnadens patinerade exteriör med en jordig, smutsad färgskala och en närmast oförändrad och välarbetad äldre putsfasad samspelar på ett verkningsfullt sätt med det rustika teglet på motstående sida och utgör ett stämningsfullt komplement till sekvensens övriga fasader i trä och tegel.

- Sammantaget präglas gaturummet av en kvartersstruktur enligt den äldre rutnätsplanen. Byggnadskropparnas läge utdragna tätt in på trottoarena ramar in Fabriksgatan och skapar ett väl avgränsat gaturum. I förgrunden bidrar byggnadernas höjd till att gaturummet upplevs som mycket intimt, där karaktären påminner om en industrigränd som den kan ha tätt sig på Gårda under början av 1900-talet. Dagens avsaknad av publika verksamheter i bottenvåningarna innebär samtidigt att den hårdjorda miljön längs den spikraka Fabriksgatans södra del upplevs som tämligen tom och steril.

Stämningsskapande komponenter

- Patinerade byggnadsfasader i tegel, puts och trä belägna tätt in på gatan förstärker upplevelsen av en varierad stadsmiljö med ett stämningsfullt avgränsat gaturum med historisk underbyggnad kopplat till det gamla arbetar och industrisamhället Gårda. Upplevelsen förminskas av mängden bilar som i hög fart trafikerar Fabriksgatan.

Fotopunkt B10, Fabriksgatan söderut i höjd med "Canonhuset".

B10. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett avgränsat, tätbebyggt men påtagligt rymligt miljösammanhang utmed en del av Fabriksgatans sträckning söderut. Gatans bågiga sidor flankeras av rader av kvartersvist utbredda, stora och relativt moderna kontorshus. En tät trädrad med barrträd åt öster avgränsar en bredare gångabana mot bilvägen. Vyn slutar i en tät fond vid en byggnadskropp där Fabriksgatan gör en krökning österut. Den tillbakadragna bebyggelsen skapar ett öppet stadsrum med något otydliga gränser mellan gatan och det som är vid sidan om. De röda tegelfasaderna ger karaktär, men byggnadernas slutna karaktär och tydliga kontorsprägel skapar en lätt steril miljö som signalerar att den är avsedd att användas under vardagar mellan åtta och fem.

Grönstruktur

- De grönstrukturer som återfinns i den här aktuella sekvensen återfinns på östra sidan, och utgörs av en trädrad med uppväxta högsmla granar som löper parallellt med Fabriksgatan samt ett fåtal fristående prydnadsträd intill ett kontorshus.

Morfologi

- Utmed huvudstråket Fabriksgatans sidor återfinns i aktuellt utsnitt tämligen enhetligt bebyggelsesammanhang med större kontorshus om 5-6 våningar varav de flesta är uppförda de sista decennierna på 1900-talet. Byggnaderna uppvisar en generell morfologi med lådformade volymer med platta tak, fasader i rött tegel och stort antal fönsteröppningar. Byggnadssammanhangets storskalighet tonas ned då vissa byggnader är uppbrutna i mindre fasadsekvenser och variationer i fasadlivets relation till gaturummet gör att man urskiljer individuella byggnadskroppar. Fasaderna av rött tegel med rustikt utseende anknyter tematiskt till Gårdas industriella äldre karaktär. Den täta ridån av relativt stora byggnader ramar tydligt in Fabriksgatan, men på grund av vägens och gångbanornas utöklade bredd i den här aktuella sekvensen så upplevs gaturummet likväl som utfallande och lite ödsligt än intimt och stadsmässigt. Avsaknaden av publika verksamheter i bottenvåningarna förstärker upplevelsen.

Stämningsskapande komponenter

- Byggnadsfasaderna i rött tegel som flankerar Fabriksgatan anknyter tematiskt till det gamla arbetar och industrisamhället Gårda. Upplevelsen av ett innehållsrikt och varierat stadsmässigt sammanhang med historisk koppling förminskas påtagligt av området ensidiga kontorsprägel samt av mängden bilar som i hög fart trafikerar Fabriksgatan.

Fotopunkt B11, Anders Perssongatan söderut vid korsningen med Vestagatan.

B11. Övergripande beskrivning

- Sekvensen inbegriper ett väl avgränsat, tätbebyggt, variationsrikt och stadsmässigt miljösammanhang utmed en del av Anders Perssongatans sträckning söderut. Gatans bågiga sidor flankeras av kvartersvist utbredda, nybyggda kontors- och bostadshus. Den påtagligt djupa vyn längs den räta gatan skymms av en nyplanterad trädrad som delar av bilvägen i två körfält. Det röda och bruna teglet i fasaderna ger karaktär. Verksamhetslokaler i vissa av bottenvåningarna signalerar att här finns liv under större delen av dygnet.

Grönstruktur

- Vid sidan av trädraden mitt i gatan kan inga andra grönstrukturer uppfattas i den här aktuella sekvensen. Utsnittet präglas, likt stora delar av Gårda, istället av avsaknaden av grönska.

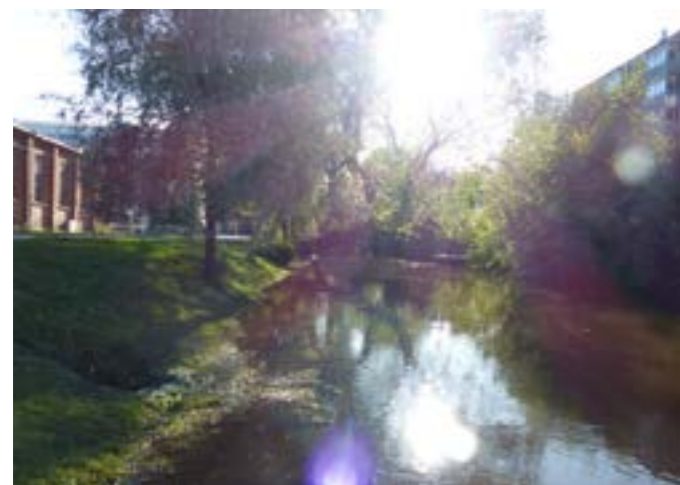
Morfologi

- Åt väster ses en storskalig, utsträckt byggnadsvolym om 6 våningar som upptar ett helt kvarter. Byggnadens exteriör med dess moderna uttryck domineras av stora glasade partier i form av utvändiga balkonger ut mot gatan. Byggnadens egentliga fasad är utförd i rött slätputs med en gråmålad, delvis uppglasad bottenvåning som inrymmer publika verksamheter. Byggnadskroppen står tätt inpå trottoaren och skapar en kompakt, sammanhängande inramning åt gaturummet.
- Åt öster ses i förgrunden ett nybyggt hus om tre våningar med fasader av mörkt rödbrunt tegel med en mörkt grå, delvis uppglasad bottenvåning som inrymmer publika verksamheter. Byggnadens gatufasad är försedd med utanpåliggande burspråk i form av små kuber och fri fönstersättning med högsmla fönster. Byggnaden angränsar i söder direkt till ett senmodernt hus som även det är om tre våningar samt har fasader i mörkt tegel.
- Sammantaget är gaturummet i den här aktuella sekvensen utformat med en tydlig kvartersstruktur som påminner om den äldre rutnätsplanen på södra Gårda, dock utan genomgående tvärgator. Byggnadskropparnas läge där de kvartersvis sammanhängande fasaderna är utdragna tätt inpå trottoarena ramar effektivt in gaturummet och skapar en väl avgränsad stadsmiljö där aktiva bottenvåningar kan bidra med liv och rörelse. Byggnadernas höjd i relation till den smala gatan gör att gaturummet upplevs som mycket intimt, där karaktären påminner lite om en smal industrigränd som den kan ha tett sig på gamla Gårda då fabriken låg som tätast. Då trädraden mellan körbana på vägen växt till sig kommer gaturummet rimligen att upplevas som än mer intimt.

Stämningsskapande komponenter

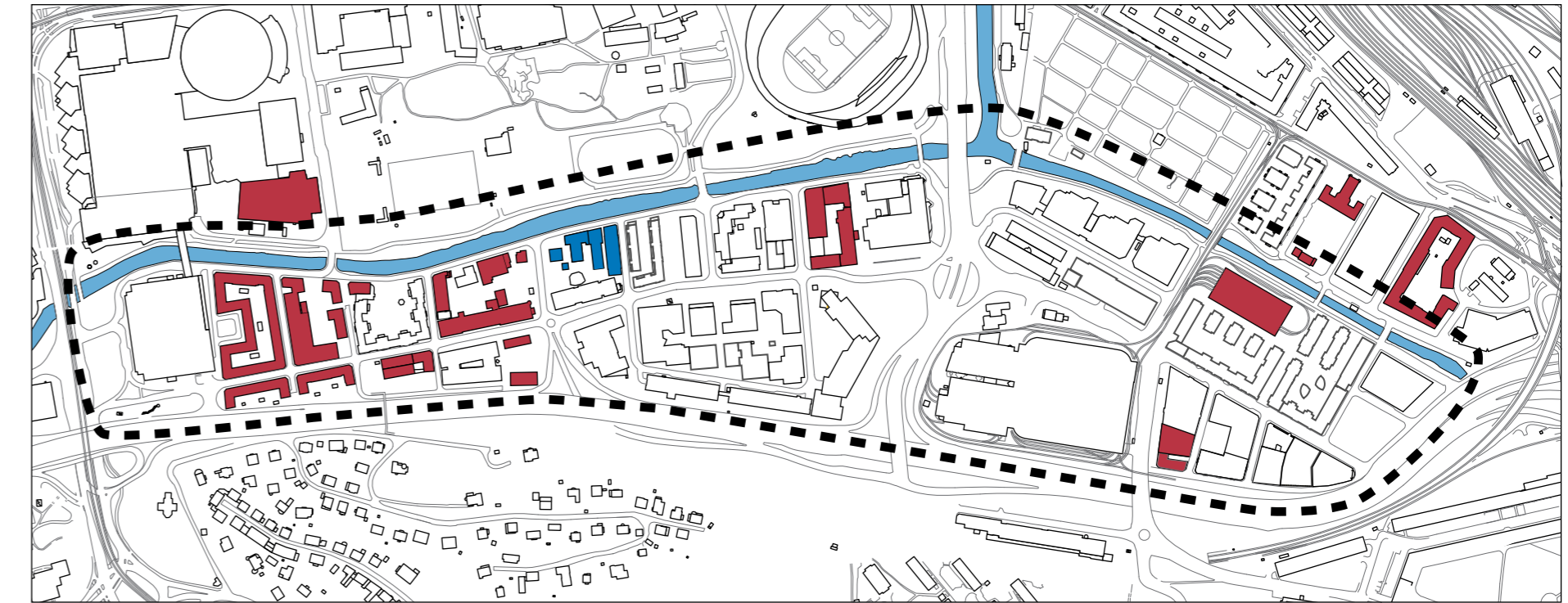
- Det smala gaturummet med byggnader placerade tätt in på gatan, fasader i rött tegel, planterad trädrad och markbeläggning av smågatsten förstärker tillsammans intrycket av ett trivsamt gaturum som refererar till det gamla arbetar och industrisamhället Gårda.

Bildexempel på karaktärsskapande element

Rekommendationer inför fortsatt programarbete

- **Rutnätsplan:** Den delvis bevarade äldre kvartersstrukturen bör följas, för orienterbarhet och traditionell stadsmässighet. Tillkommande bebyggelse bör inordna sig i detta mönster. Byggnader bör inte omfatta hela kvarter. Tillkommande bebyggelse bör anpassas till den äldre, småskaliga tomstrukturen.
- **Morfologi å-rummet:** Eventuell ny bebyggelse i anslutning till å-rummet bör vara måttlig i höjd. Befintlig bebyggelse, både äldre och nyare, har här en måttlig skala som bör bibehållas.
- **Morfologi övriga Gårda:** Tillkommande bebyggelse bör anpassas i skala till omgivande bebyggelse, och större volymer bör delas upp. Detta för att bättre ansluta till den äldre bebyggelsens variationer i skala. Den måttliga skalan i södra Gårda bör bibehållas, eftersom den har lång historisk kontinuitet, skapar överblickbarhet och bidrar till en sammanhållen stadsbild med stora upplevelsevärden. Morfologiska avvikelser med kvartersvis utbredda byggnader bör i framtiden undvikas och de befintliga bör om möjligt förändras, för att bättre integreras i den äldre rutnätsstadens tydliga struktur.
- **Material:** Vad gäller tillkommande bebyggelse är tegel ett passande material för att anknyta till den äldre fabriksarkitekturen. Även trähus vore lämpligt för att anknyta till municipalsamhällets landshövdingehus, villor, gårdshus och magasin. Materialen anknyter till den historiska blandningen av verksamheter och bostäder och kan bidra till en upplevelse av historisk kontinuitet och anknyta till den övergripande industriella karaktären. För att anknyta till den befintliga bebyggelsen bör tillkommande bebyggelse utföras med en hög detaljeringsgrad och stor omsorg om utformning och utförande.
- **Befintlig äldre bebyggelse** bör vid förändring hanteras med varsamhet och omsorg.
- **Stråk:** Gluggar i fonden vid tvärgator där grönska syns bör bibehållas, för att vidmakthålla de utblickar som finns till omgivningen. Detta är av betydelse inte minst eftersom Gårda rent fysiskt är avgränsat från omgivningen av såväl vatten som infrastrukturella lösningar.
- **Grönstrukturer:** Västra åkantens karaktär, dominerad av naturliga strandkanter med uppväxt grönska och ett mer lågexploaterat sammanhang närmast å-rummet är värdefullt att bevara som en kontrast mot det hårdgjorda, industriellt präglade Gårda med dess ridå av fristående byggnader placerade tätt in på Ävägen och den stenskodda kajkanten. På själva Gårda bör återhållsamhet i anläggning av nya grönstrukturer iakttas med hänvisning till områdets särpräglade industriella karaktär.
- **Skydd i detaljplan** föreslås för merparten av den äldre bebyggelsen, se vidare karta på nästa sida. Av stor betydelse för kulturmiljön är att de bevarade representanterna av municipalsamhällets bebyggelse - äldre industrier, skolmiljön samt landshövdingehusen - förses med skydd.
- **Anslutning till E6:** Det är av stor betydelse att anlägga bullerskärmar ut mot vägen - det är stor skillnad på bullernivåerna där skärm monterats i norra delen och där skärm saknas i södra delen. De unika bevarade landshövdingehusen i Kv. Eken och Lejonet utgörs idag av halva kvarter. För stadsbildens skull bör dessa kvarter återigen slutas och ges ett bebyggt avslut, som kan skärma av ut mot motorvägen. Det är av stor betydelse att tillkommande bebyggelse anpassas i skala till den befintliga bebyggelsen, och att större volymer delas upp. Detta för att bättre ansluta till den äldre bebyggelsens skala och struktur.
- **Trafik:** För att tillskapa fungerande stadsgator som stärker kulturmiljöns upplevelsevärden bör biltrafiken minskas inom kvarteren.
- **Kopplingen** mellan norra och södra Gårda behöver förtydligas och förbättras - i dag framstår de olika delområdena nästan som olika stadsdelar och de historiska kopplingarna är synnerligen svårlästa. Området kring Dämmebron och Rantorget är av central betydelse då dessa ligger mitt emellan norra och södra Gårda och sedan Gårdas tillkomst utgör förbindelselänken mellan de olika delarna.

- Byggnad som bör skyddas i nya detaljplaner
- Byggnadsminne